

ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ПРАКТИЧЕСКА ПОЛИТИКА

БЪЛГАРИТЕ В СЪРБИЯ

И СРЪБСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ
В СВЕТЛИНАТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА
ИНТЕГРАЦИЯ НА СЪРБИЯ

ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ПРАКТИЧЕСКА ПОЛИТИКА

БЪЛГАРИТЕ В СЪРБИЯ
И СРЪБСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ
В СВЕТЛИНАТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА
ИНТЕГРАЦИЯ НА СЪРБИЯ

РАБОТЕН ВАРИАНТ

Белград, 2013 г.

ИЗДАТЕЛИ

ISAC fond

Център за международни въпроси и въпроси на сигурността

Ул. „Капетан Мишина“ 5

Белград 11000

www.isac-fund.org

Фондация Фридрих Еберт

Офис Белград

Ул. „Доситейева“ 51

Белград 11000

www.fes.rs

ИЗПЪЛНИТЕЛЕН ИЗДАТЕЛ

Никола Петрович

Жарко Петрович, ръководител на изследването

Игор Новакович, главен изследовател

ПРЕВОД

Елена Кулинска

ДИЗАЙН И ПОДГОТОВКА ЗА ПЕЧАТ

Марко Заковски

Белград, 2013 година

СЪКРАЩЕНИЯ

ДП - Демократическа партия

ДПС – Демократическа партия на Сърбия

ГКПП - Контролно-пропускателен пункт

ЕС - Европейски съюз

ИПП - Инструмент за предприсъединителна помощ

ЛДП – Либерално - демократическа партия

НАТО - Организацията на Северноатлантическия договор

НР България – Народна република България

ОРС – Обединени региони на Сърбия

ПДД - Партия на демократичното действие

ООН - Организация на обединените нации

РСС - Съвета за регионално сътрудничество

СВУ - Съюзът на войводинските унгарци

СДП - Социалдемократическа партия

СДПС- Социалдемократическа партия на Сърбия

SECI - Инициативата за сътрудничество в Югоизточна Европа

SELEC- Центъра за прилагане на закона в Югоизточна Европа

SEPCSA - Сдружението на шефовете на полициите в Югоизточна Европа

СПЦ - Сръбска православна църква

СПП – Сръбска прогресивна партия

СПС - Социалистическа партия на Сърбия

СРП – Сръбска радикална партия

СР Югославия - Съюзна република Югославия

СФРЮ - Социалистическа федеративна република Югославия

ЦЕИ - Централноевропейската инициатива

CPD - Процеса на Дунавско сътрудничество

РЕЗЮМЕ

Това изследване за практическа политика представлява анализ на положението и перспективите пред българското национално малцинство в Сърбия, на влиянието на този въпрос върху отношенията между Сърбия и България, както и върху перспективите за европейска интеграция на Сърбия. Изследването е направено на основата на публично достъпни документи и информации, събрани по време на теренното проучване, което авторите са провели в Димитровград, Босилеград и София през 2013 година.

Авторите са анализирали различните аспекти на положението на българското национално малцинство, съпоставяйки ги с общото положение на останалите граждани на Сърбия в Южна Сърбия, както и в държавата като цяло. Анализиран е също така и въпросът за зачитането и спазването на малцинствените права, предвидени от законодателната рамка на Сърбия и международните норми, както и разпределението на политическата власт между политическите представители на това национално малцинство в Сърбия, и как тази власт влияе на сръбско-българските отношения като цяло.

Настоящото изследване цели да покаже, че етническите българи в Сърбия не са дискриминирани нито като отделно малцинство, нито спрямо другите малцинства, и че се ползват с права, статут и политическо присъствие, отговарящи на числеността им. Въпреки това, съществуват проблеми при практическата реализация на техните малцинствени права, особено в областта на образованието, достъпа до информация и културата. Тези проблеми са свързани преди всичко с размера на средствата, предназначени за упражняването на тези права. Също така, съществува и „наследство от миналото“, както при третирането на българското национално малцинство в Сърбия, така и „наследство от миналото“ в междудържавните отношения, които до голяма степен влияят на това как Сърбия възприема България и обратно.

Макар и да няма териториални претенции към Сърбия, България ще настоява за зачитане правата на етническите българи в Сърбия, предимно в общините Димитровград и Босилеград, където българите са абсолютно мнозинство. Степента на настойчивост ще зависи от степента на зачитане на правата на българите в тези общини, но и от вътрешнополитическата динамика в София. Много е вероятно официална София да предяви и искания, свързани с коригирането на определени исторически – реални или предполагаеми – несправедливости спрямо българите в Сърбия, които биха могли да бъдат повдигнати по време на преговорите на Сърбия за пълноправно членство в ЕС.

Юридическият статут на българите в Сърбия е такъв, че позволява запазването на това национално малцинство в неговите естествени демографски рамки. Тези рамки, какъвто е случаят с повечето хора на територията на Западните Балкани, в това число и сърбите, показват негативна тенденция, т.е. намаляване на населението. На тази тенденция влияят отрицателно лошата икономическа ситуация и слабата подкрепа за развитие на образованието и културата и информизирането на български език от страна на централните власти в Сърбия.

Българите са едно от най-добре интегрираните малцинства в Сърбия, което има и използва правото си на употреба на собствения език и писменост, правото на образование и информирание на майчиния си език, поддържане на връзки с родината и правото на съхраняване на културните си особености.

Поради факта, че България е членка на ЕС, Сърбия ще трябва да положи допълнителни усилия, за да убеди политиките с национално самосъзнание в София, че ще продължи усилията си за подобряване положението на българите, особено ако примамливата реторика за защита правата на българите от „Западните покрайнини“¹ би донесла политически дивиденди на тези политици в България. Историческите наративи и в Сърбия, и в България са изпълнени с истинни или предполагаеми исторически доказателства, че тази територия исторически принадлежи тъкмо на едната или на другата държава, започвайки още от средновековните граници, минавайки през административните граници в Османската империя и границите на църковната администрация на „раята“ в Османската империя и други подобни. Тези исторически наративи обаче не играят важна роля в съвременните отношения между Сърбия и България, които са белязани от европейските интеграционни процеси. Все пак, те могат да бъдат една от причините за евентуални бъдещи конфликти, поради което е особено важно те да се държат извън обсега на дискусиата за правата на българите или обсъждането на отношенията между България и Сърбия.

Въпросът за положението на българите в Сърбия може да се постави от гледна точка на върховенството на закона и перспективите за членство в ЕС, и разбира се, не от аспекта на народното самоопределение. **Основната теза, върху която почива това изследване за практическа политика е, че степента на гарантираните права на българите в Сърбия, както и механизмите за тяхното осъществяване, имат стабилна основа, но с подходящи подобрения е възможно да се осъществи пълното ползване на човешките и малцинствените права на българите в Сърбия.** Същевременно, необходим е диалог на различни нива с националните елити в България, за да могат те да разглеждат положението на българите в Сърбия като въпрос за:

1. Правата на малцинствата, в съответствие със законите на Република Сърбия и Рамковата конвенция за защита на правата и свободите на националните малцинства на Съвета на Европа;
2. Легитимния интерес на Република България в рамките на Рамковата конвенция, но не и като въпрос на „копенхагенските критерии“, тъй като положението на българите не би трябвало да бъде политически, а юридически въпрос и въпрос на налични ресурси за зачитане правата на малцинствата;
3. (3) Социално-икономически въпрос за развитието на бедните региони в Сърбия и за икономическите отношения между двете съседни държави, чиито „мост“ са тъкмо общините Димитровград и Босилеград.

¹ „Западните покрайнини“ е термин, който в България се използва за общините Димитровград и Босилеград в Сърбия, и за Струмица в Македония, които са дадени на Сърбия, по-точно на Кралството на сърби, хървати и словенци, след Първата световна война. Въпреки че правилният превод на сръбски би трябвало да гласи „Zapadne krajinе“, ще използваме оригиналното название поради по-лесното разбиране и разпространеността на употребата на термина в този му вид в Сърбия.

По този начин и едната, и другата държава биха могли да се обединят около общо поставените цели, а именно: добросъседски отношения и икономически просперитет. Поради това целите за подобряване на правата на малцинствата в Сърбия би трябвало да бъдат: (1) поддържане и просперитет на българите в Сърбия, (2) създаване и запазване на добросъседска атмосфера и (3) създаване на условия за икономически просперитет на цялата южна част на Сърбия и западната част на България.

ПРЕПОРЪКИ

КЪМ ДВЕТЕ ДЪРЖАВИ

1. Политическите елити в Белград и София би трябвало да признаят съществуването на тежкото наследство от миналото и по пътя на публичното приемане на отговорността за това наследство да поставят основите на нови отношения за в бъдеще. Например, взаимното извинение за престъпленията, извършени на териториите, които през двете световни войни са сменяли властта, за неоправданите военни действия и взаимните нападения. Освен това, и двете страни би трябвало да посочат непротиворечивите и положителните моменти от общото им минало, които заедно да празнуват и отбелязват.
2. Нужно е колкото се може по-скоро да се реализира отварянето на нови гранични пунктове за населението от общините Димитровград, Бабушница, Сурдулица и Босилеград, там, където гражданите от двете страни на границата виждат необходимост за това.

КЪМ РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ

3. Властите в Република Сърбия би трябвало сериозно да разгледат публикуваната неотдавна Платформа на българското национално малцинство в Сърбия и да формулира пътна карта или план за действие, който ще премине в цялостна и постоянна положителна практична мярка спрямо българското национално малцинство в Сърбия и спрямо самата Република България.
4. Сръбското правителство би трябвало да създаде специален фонд за стипендии за млади българи в университетите в Сърбия, за да се позволи на младите българи да учат в Сърбия и като образовани кадри, интегрирани в сръбското общество, да се завърнат в Димитровград и Босилеград, вместо да заминават за България, вероятно завинаги напусвайки територията на Сърбия.
5. Да се проведе допълнително обучение на държавните органи в Пиротския и Пчинския окръг, свързано с индивидуалните и колективните права на националните малцинства, предвидено от законодателната рамка на Сърбия и Рамковата конвенция за човешките права на Съвета на Европа, желателно в сътрудничество с националните съвети на националните малцинства. Институциите, които са извън компетенциите на местната администрация, би трябвало колкото е възможно по-бързо да приложат мерките за употребата на българския език като малцинствен, в съответствие със законодателната рамка на Република Сърбия.
6. Поощряване преименуването на Димитровград в „Цариброд“. „Цариброд“ е старото име на града, което продължава да се използва в неофициалната употреба сред местното население, най-вече в светлината на факта, че „Цариброд“ няма никакви негативни междунационални конотации.
7. Забраната за преминаване на границата със Сърбия за представителите на радикалните политически партии от България да се сведе до минимум и да важи само за лицата, имащи минало, свързано с насилие, или в миналото са извършили правонарушение в Сърбия (престъпление или нарушение);

8. Босилеград се намира в своеобразен географски „джоб“, отдалечен от основните пътни артерии в Република Сърбия, затова е необходимо да се работи планирано върху подобряването на пътищата и други инфраструктури в Босилеград. Именно заради това положение и специфичния състав на населението, също така е желателно да се обсъди въвеждането на безмитна зона и други икономически улеснения за тази община. Подобен подход би бил приложим и за някои други общини в Сърбия.
9. Необходимо е възможно най-скоро да се отвори митнически терминал в Босилеград, за да може граничният пункт „Рибарци“ с България да бъде отворен и за търговия.
10. Необходимо е да се осигури по-лесен внос на информационни материали и книги от България, особено на такива, които и без това са достъпни в интернет.
11. В сътрудничество с Националния съвет на българското национално малцинство да се придвижи работата по акредитацията на всички учебници за основно и средно училище на български език, за да се превъзмогне съществуващия проблем с недостатъка на учебници за учениците, които посещават обучение на български език.
12. Сръбското правителство в сътрудничество с Националния съвет на българското национално малцинство и неправителствените организации би трябвало да подобри условията за образование на български език и да създаде и поддържа качествени преподавателски кадри.
13. Трябва да се оцени успехът на досегашните проекти, насочени към българското национално малцинство, които са финансирани от правителството на Република Сърбия. С помощта на тази ревизия трябва да се изгради дългосрочна стратегия за поддържане на проектите на националните малцинства на основата на техните конкретни потребности. Освен това, нужно е да се разработят прозрачни критерии за разпределяне на субсидиите между организациите, които се занимават с утвърждаването и защитата на правата на българите в Сърбия.
14. Република Сърбия би трябвало да има проактивен подход към сътрудничеството с Република България. За разлика от повечето съседни страни, общественото мнение в България има силно положителна нагласа спрямо сръбската култура, език и естрада, което е факт, пренебрегван от политиците в Сърбия. Необходимо е колкото се може по-тясно и отворено сътрудничество с Република България не само заради решаването на спорните въпроси, но и заради цялостното развитие на Южна Сърбия.

КЪМ ОБЩИНИТЕ ДИМИТРОВГРАД И БОСИЛЕГРАД

15. Местните власти в тези две общини трябва ясно да обозначат информацията на български език на видни места, така че гражданите да знаят, че могат да използват българския език в общуването си с държавните органи.
16. Необходимо е да се маркират двуезични табла в тези две общини на местата, където все още те не съществуват.
17. Да се проведе цялостна общинска проверка на всички свети места и с помощта на държавните органи да се подобри състоянието им, а не това да се прави от гражданите.

18. Да се определят основните проблеми, свързани с възможността за икономическо развитие, без значение дали става дума за нови гранични пунктове и митнически служби или за привличане на инвестиции и дарения. Местните бюджети трябва да бъдат в по-голяма степен програмно ориентирани и така да се подобри инвестиционният климат и да се привлекат нови инвестиции.
19. Като се има предвид постоянното нарастване на броя на българските туристи, тези две общини (може би заедно с общините Бабушница и Сурдулица), би трябвало заедно с Република Сърбия да разработят локална стратегия за развитие на туризма и да подхождат систематично към развитието на икономиката на туризма. Важните местни дестинации са изоставени и неизползвани (каквато е например Звончката баня), а за тази цел те би трябвало да се съживят и популяризират.

КЪМ ЛИДЕРИТЕ НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО В СЪРБИЯ И БЪЛГАРСКИТЕ НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ

20. Необходимо е премахването от употреба на спорни термини като „Западните покрайнини“, съответно тяхното свеждане до ниво, което е от исторически, а не политически характер, и напълно да се отхвърлят крайно проблематичните термини като „геноцид“, „насилие“ и т.н. Тези термини не са приемливи за хармоничното съжителство на българи и сърби в бъдеще. Трябва да се въздейства и политиките в България да не ги използват, особено когато се отбелязват юбилеи в Сърбия.
21. Необходимо е да се подчертават положителните примери в сръбско-българските отношения и на тази основа да се изгради сътрудничество между двата народа (крал Милутин, княз Михайло, Васил Левски и др.).
22. Да не се толерира участието на български политици в митинги, които имат обществено провокиращ характер или в които се използва реторика, която може да доведе до международни търкания.

КЪМ СРЪБСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

23. Да се спре употребата на термина „шопи“ и „шопски език“, имайки предвид, че почти никой от етническите българи не се усеща като „шоп“ в национален смисъл, а това название се използва като регионално културологично и диалектно определение.
24. Необходимо е да се намери решение на въпроса за сътрудничеството на Сръбската православна църква с Българската православна църква на територията на Сърбия на основата на съществуващите примери с други православни църкви, с които Сръбската православна църква е установила различни видове сътрудничество, и с цел дългосрочно подобряване на отношенията между двата народа.
25. Да се даде възможност местни свещеници да са лица, произхождащи от тези общини. Ако е необходимо, специално да се предложи на Сръбската православна църква, образованието на свещениците от българска националност да се регулира с Българската православна църква (може би чрез размяна на студенти или други подобни).

КЪМ НАЦИОНАЛНИЯ СЪВЕТ НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО

26. Да се провери доколко съдържанието на местните печатни медии наистина отразява въпроси от интерес за българското малцинство в Сърбия.
27. Необходимо е да се положи допълнително усилие, за да може възможно в най-кратък срок да се реши въпросът за одобряването на учебниците на български език, което е в интерес на всички.
28. Да се повиши прозрачността на израсходването на средства и официално да се публикуват финансовите отчети.

УВОД

ВЪПРОСЪТ ЗА МАЛЦИНСТВОТА В СТРАНИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

От разпадането на Османската и Австроунгарската империя на територията на Балканите етническите въпроси са основен източник на конфликти. Примери за такива конфликти имаме както по време на Първата и Втората световни войни, така и за времето на войните за наследството на Югославия, които се водят най-вече заради недоволството на сръбските, но и на други национални елити, от несъвпадането на етническите граници с границите на новосъздадените държави. Косово получи независимост на етнически принцип. И Македония през 2001 година преживя етнически конфликт между доминиращо население – македонците, и етническите албанци. И Сърбия през месец юни същата година преживя подобни събития в трите си южни общини Прешево, Медведжа и Буяновац. Напоследък, все по-чести са исканията за така наречената „Естествена Албания“², които идват от етническите албанци, разпръснати в четири държави

Отговорът на международната общност на етническите въпроси, с изключение на случая с Косово, е конкретно решение за всеки отделен случай, което винаги включва участието на малцинствата във властта на местно и централно ниво, върховенство на закона и нормите, регулиращи малцинствените въпроси, както и перспективата за присъединяване на държавите с подобни проблеми към Европейския съюз (ЕС). Следователно, логиката на тези решения има в основата си правно-политически договор, който би трябвало в обозримо бъдеще да бъде допълнен от устойчиво икономическо развитие по пътя към ЕС, където всички последващи разговори за положението на малцинствата да завършват с решения на европейските органи, които имат политически и правно обвързващ характер, като по този начин националните политически елити се демотивират да застрашават икономическия просперитет на собствения си електорат с етнически въпроси.

В най-новата си история България не е преживяла големи етнически конфликти, особено не такива, с каквито са се сблъскали нейните западни съседи от бивша Югославия. Все пак, в България е силно изразено националното чувство към сънародниците в Сърбия и Гърция, и то е изключително силно по отношение на етническите българи в Македония. Следва да се напомни също така, че официална София признава съществуването на Македония като държава, но не и съществуването на македонски език.

СЪРБИЯ, БЪЛГАРИЯ И БЪЛГАРИТЕ В СЪРБИЯ

Отношенията между Сърбия и България през последните двадесет години се движат по възходяща линия. До неотдавна изглеждаше, че не съществуват неразбирателства и че България ще бъде една от страните-членки на ЕС, която в най-висока степен ще се

² Релич Душан, „Промени в границите на картата отново в Западните Балкани [Border Changes on the Cards again in the Western Balkans]”. В Очаквай неочакваното. Десет ситуации, за които трябва да се внимава [Expect the Unexpected, Ten Situations to Keep an Eye On], Volker Perthes and Barbara Lippert (редактори), (SWP Research Paper, January 2012), стр. 31.

застъпи за бързото присъединяване на Сърбия към ЕС. Между другото, откакто стана известно, че Сърбия ще бъде кандидат и ще започне преговори за присъединяване, ситуацията малко се измени.

Няколко изявления и коментари на български политици навеждат на мисълта, че пътят на Сърбия към ЕС може да бъде свързан с въпроса за решаването на статута и правата на българското национално малцинство в Сърбия. Въпреки че в тези изявления и коментари преобладава реториката на правото, опитът от двете световни войни, когато България е използвала надмощието си за териториално разширение за сметка на Сърбия, влияят на обществените нагласи в Сърбия и засилват недоверието спрямо България. От друга страна, оплакванията на българското малцинство от положението в Сърбия заслужават обективен анализ и съответни действия от страна на властите в Сърбия.

Най-впечатляващият коментар е на вицепрезидента на Република България Маргарита Попова, която при посещението си в Босилеград за православния Великден през април 2012 г. в Културно-информационния център „Босилеград“ каза за Българското Национално радио, че Сърбия няма да може да продължи пътя си към ЕС без задоволително решение на въпроса с българите в Сърбия.³ Това изявление не беше изолирано, а самият въпрос за положението на българите в Сърбия от време на време се повдига сред политическия елит на София като основен в отношенията със Сърбия, въпреки активното сътрудничество в много други сфери. Например, Марин Райков, служебен премиер на България след оставката на правителството на Бойко Борисов, през май 2013 г. заяви, че „правата и свободите на българите в Цариград [Димитровград] и Босилеград са част от цялостната оценка за напредъка на западната ни съседка към европейската интеграция.“⁴

Освен това, отношенията между България и Сърбия през изминалите няколко години бяха белязани от няколко инцидента на етническа основа. Единият се случи на 28 ноември 2010 г., когато Министерството на вътрешните работи на Сърбия в стремежа си да избегне повторението на междуетническите инциденти от предходни години спря няколко автобуса с представители на българската националистическа партия „Атака“ на гранацата със Сърбия. Тогава представителите на „Атака“ се бяха запътили към Босилеград за отбелязването на 91-вата годишнина от Ньойския договор.⁵ Волен Сидеров, лидерът на партията, която поддържа тогавашното правителство на малцинството на ГЕРБ на премиера Бойко Борисов, заплаши с блокада границата със Сърбия и потърси съдействие от Министерството на външните работи на България, както и преразглеждане на подкрепата за Сърбия по пътя ѝ към ЕС.⁶ Този

3 „България може да наложи вето на ЕС заради българското малцинство“ [Bulgaria Could Veto Serbia for EU over Bulgarian Minority], Новините, http://www.novinite.com/view_news.php?id=138536, (20 април 2013 г.)

4 „Напредъкът на Сърбия към ЕС е свързан с правата на българското малцинство“ [Serbia's EU Progress Linked to Bulgarian Minority Rights], Balkan Insight, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-eu-progress-depends-on-fate-of-bulgarian-minority>, (15 май 2013 г.)

5 С Договора от Ньой сюр Сен, подписан между България и силите на Антантата след Първата световна война, през 1919 година на България са отнети териториите на Цариград (Димитровград), Босилеград и Струмица в Македония, по-малка част от територията около река Тимок, както и територията, с която България е имала излаз на Бяло море, и са наложени репарации. Този договор в България е познат като „Втора национална катастрофа“.

6 „Българското малцинство: животът в Сърбия като в колония“, Vestionline, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/99970/Bugarska-manjina-Zivot-u-Srbiji-kao-u-koloniji>, (5 май 2013 г.); „Български националисти заплашват с блокада сръбско-българската граница“, Блиц, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/220194/Bugarski-desnicari-pret-e-blokadom-srpskobugarske-granice>, (5 май 2013 г.)

политик и преди е поставял под въпрос териториалния интегритет на Сърбия чрез многобройни изявления за необходимостта от преразглеждане на Ньойския договор, дал „Западните покрайнини“ на Сърбия.⁷

Използването на членството в ЕС като лост за влияние върху съседна държава не е нещо ново, въпреки че все повече от старите страни-членки на ЕС упрекуват подобно поведение от страна на страните-членки, граничещи с държавите-кандидати от Западните Балкани. Отделни страни-членки на ЕС много пъти са блокирали или продължават да блокират изкачването на стъпалата по пътя към ЕС. Заради териториален спор, Словения блокира Хърватия.⁸ Поради спор за името, Гърция блокира Македония. Сърбия неколкостранно е била блокирана, а въпросът за малцинствата се появи в спора ѝ с Румъния, която заплаши Сърбия с блокиране на статута ѝ на кандидат през месец май 2011 година, ако въпросът за статута и образованието на румънците (власите) в Сърбия не бъде решен по подходящ начин.⁹ Подобни разговори Сърбия е имала и с Унгария. Обаче този въпрос поне засега е отпаднал от дневния ред на взаимоотношенията на двете страни благодарение на споразумението, подписано между тях през първата половина на 2013 година.

ISAC Fond с поддръжката на офиса в Белград на Фондация „Фридрих Еберт“ стартира проект, който да хвърли светлина върху съществуващите нерешени въпроси, свързани с положението на българското национално малцинство в Сърбия и отношенията между двете държави. Това изследване за практическа политика е плод на работата на изследователски екип, чиято цел е да предложи някои практични решения на актьорите, имащи влияние за разрешаването на този отворен въпрос. С прилагането на тези решения сегашната ситуация би се променила, евентуалните недоразумения биха се избегнали. Всичко това би допринесло за напредъка на Сърбия за членство в ЕС без излишни забавяния.

7 „Предотвратено е нахлуването на българските националисти“, B92, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=11&dd=27&nav_id=475313, (27 май 2013 г.)

8 Най-яркият пример за поставяне на условия е спорът около Пиранския залив между Словения и Хърватия, заради който Словения значително забавя затварянето на отделни глави от преговорите на Хърватия с ЕС. Оттогава старите страни-членки на ЕС гледат изключително неблагоприятно на тази практика, което вероятно е мотивирало хърватските официални лица непосредствено преди приемането на страната в ЕС да обещаят, че след встъпването ѝ в членство няма да се държи по подобен начин с другите държави-кандидатки.

9 „Тайни споразумения осигуряват на Сърбия статут на кандидат, [Backdoor deals give Serbia EU candidate status]“, Euractiv, <http://www.euractiv.com/enlargement/backdoor-deals-give-serbia-eu-ca-news-511245>, (12 май 2013 г.)

СРЪБСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ ВРЪЗКИ

Отношенията между България и Сърбия и в едната, и в другата държава често се разглеждат през призмата на негативното наследство от миналото: от една страна, това е т.нар. „братоубийствена“ Сръбско-българска война от 1885 г., Втората балканска война и въпросът за Македония, преотстъпването на Западните покрайнини, съответно на общините Димитровград и Босилеград на Сърбия през 1919 г. (възприятията в България), а от друга - „удара в гръб“ на България през Втората балканска и Първата световна война и престъпленията на българските окупационни войски в Сърбия по време на двете световни войни (възприятията в Сърбия). Тези две държави обаче имат много по-дълга история на взаимоотношения и много положителни примери на сътрудничество, които трябва да се изтъкват и използват с цел насърчаване на по-тясното сътрудничество между двете страни.

Сръбско-българските отношения стигат назад до Средновековието, до времето на основаването на Първата българска и Сръбската държава. Макар периодично да са се борили помежду си за надмощие, по това време са установени силни културни и политически връзки. Това наследство е видно и днес. Най-големият сръбски светец Св. Сава (Неманич) е силно почитан още приживе от българите. За това сочи фактът, че българският цар Иван Асен II, подкрепян от Българската църква и болярите, отказва да върне мощите на Св. Сава в Сърбия след смъртта му в Търново през 1236 година. Едва тогава сръбският крал Владислав лично отива в Търново, молбата му е чута и мощите на сръбския светец са върнати. Мощите на още един член на Немановата династия, Св. крал Милутин, се намират в София още от втората половина на XV век и свидетелстват за близостта и взаимоуважението на двата народа. От края на XIX век, мощите се намират в самия център на София в църквата „Света Неделя“ (която се нарича още и „Свети Крал“ по името на Милутин). Като светец, крал Милутин и днес е много почитан от Българската църква и народ и се чества всяка година на 30 октомври.

Ковчегът на крал Милутин в църквата „Света Неделя“ в София

Последната голяма сръбско-българска битка от Средновековието е през 1330 година край Велбъжд (днешен Кюстендил). След тази битка някои западни територии, които са били част от Второто българско царство, преминават към Сърбия. След разпадането на Душановата държава от тези и други територии се формира Велбъждското деспотство, което се управлява от сръбския велможа и племенник на цар Душан деспот Константин Деянович Драгаш. Тъкмо по времето на неговото управление е изграден и манастирът „Св. Йоан Богослов“ (т.нар. „Погановски манастир“), който днес се намира в Сърбия, и който е от голямо значение за българите и Българската църква. Този манастир от 1878 г. до 1918 г. се намира в границите на България, а от 1871 г. до 1918г.- под юрисдикцията на Българската екзархия.¹⁰ Българските бежанци в Сърбия след падането на България под османско владичество през 1393 г., имат важен принос за развитието на сръбската култура в сръбското деспотство на Стефан Лазаревич. Най-важният сред тях е Константин Философ (Константин Костенечки – бел.пр.), биограф на деспот Стефан и основоположник на „Ресавската книжовна школа“.

Периодът на просвещение и движението за освобождение от османска власт са нов стимул за развитието на сръбско-българските отношения. Културните и църковни дейци като Паисий Хилендарски, Йован Раич, Доситей Обрадович и други възраждат и кодифицират културата на паметта и насърчават младите национални елити и в Сърбия, и в България. Въпреки това, тези тенденции, както са допринесли за възобновяването на връзките между двата народа, така са изградили и основата за териториални аспирации, от които нито една от държавите не е била имунизирана.

Сръбският княз Михайло Обренович (1862г. и 1868г.) два пъти опитва да събере емигрантите от България в солидна военна единица – Българска легия, която да може да се използва във войната против Турция. Целта е вдигане на въстание в самата България и освобождаване на страната. В нея участва и един от най-големите български национални герои - Васил Левски, който преминава обучение в Сърбия и получава помощ в пари и оръжие за въстание против Османската империя.¹¹ Трябва да споменем, че княз Михайло е бил застъпник на идеята за обща сръбско-българска държава, но плановете за нейната реализация са пресечени от смъртта му в атентата през 1868 г. Днес Левски има паметник в Белград, а на сръбския крал Михайло сравнително скоро също е издигнат паметник в София.

Spomenik knezu Mihailu Obrenoviću u Južnom Parku u Sofiji

10 Българската екзархия е автокефална Българска православна църква, от която днешната БПЦ води началото си. Създадена е през 1870 година с указ на турския султан, без съгласието на Вселенската патриаршия. Целта на поддръжката на султана на стремежите на българските християни е създаването на противотежест на гръцката доминация в православната църква, както и противотежест на по-нататъшната сръбска експанзия. Седалището на екзархията до Втората балканска война, когато е преместено в София, е било в Истанбул. Въпреки че първоначалната територия е по-малка, чрез плебисцит на варващите през 1874 г. Екзархията се разширява на цяла Вардарска и Пиринска Македония. До 1878 г. в състава си вече включва и териториите на цяла днешна Южна Сърбия

11 Освен Васил Левски, в тези планове участват и други, които също така се почитат като национални герои на България: Георги Сава Раковски, Стефан Караджа, Васил Друмев и т.н.

Паркът Ташмайдан в Белград. На паметника пише на сръбски и български: „През юни 1862 г. в борбата с турския гарнизон на Калемегдан участваха и доброволци от Българската легия, основана от Георги Раковски. Сред тях беше и Апостолът на свободата Васил Левски.“

Максималистическите национални програми на Белград и София са довели до нарастване на недоразумението и бързо се е стигнало до сблъсък, чиито последци се усещат и днес. Претенциите над т.нар. „торлашко“, всъщност шопско население (група с плаваща идентичност, която се разпростира приблизително от Пиротския окръг до днешна София и от Зайчар до Щип, която е говорела на торлашко-шопски диалект), както и над славянското население на Македония (преди всичко Вардарска), са довели до серия от сблъсъци, на които се гледа по различен начин:

1. Опитът за създаване на т.нар. Санстефанска България през 1878 година със Санстефанския мирен договор, предизвиква в Сърбия голямо огорчение, тъй като в състава ѝ е трябвало да влязат и територии, освободени от сръбската войска и които в по-голямата си част са смятани за сръбски: преди всичко Пирот и Враня.
2. Сръбско-българската война от 1885 година, която в България се нарича още „братоубийствена“, е започната от сръбския крал Милан заради Съединението на Княжество България с автономната област Източна Румелия. Според него, това е нарушение на реда, установен от Берлинския договор през 1878 година. Българите приемат тежко тази война, тъй като смятат, че Сърбия няма основателна причина за нападение. Самата война завършва с тежкото поражение на Сърбия при Сливница.
3. Втората балканска (или Междусъюзническа) война избухва поради недоволството на България от създаването на положение след Първата балканска война и претенциите и на Сърбия, и на България върху цяла Вардарска Македония. В България и днес царува негодувание заради това, че Македония, на която гледат като на територия населена с българи, е отнета от родината. В Сърбия пък е изградено схващането, че България винаги е готова да „забие нож в гърба на своите славянски и православни братя“ (което по-късно се засилва от събитията през Първата и Втората световни войни).
4. Българското участие в Първата и Втората световни войни в коалиция с Централните сили, съответно Оста, довежда до българската окупация на Южна и Източна Сърбия и до многобройни престъпления над местното население..

С поражението на силите на Оста и завземането на властта от комунистите и в двете страни, се създават нови отношения между двете държави. Лидерите на Югославия и България, Йосип Броз Тито и Георги Димитров, планират създаване на обща държава, Балканска федерация. Първата крачка към тази цел е направена с подписването на Бледското споразумение от 1 август 1947 г. Тези планове обаче са пресечени от Сталин, който в началото на 1948 г. вижда в създаването на Балканска федерация заплаха за авторитета си в Източна и Югоизточна Европа. Последица от това е Резолюцията на Информбюро от 1948 година и изхвърлянето на Югославия от съветския лагер, а после и създаването на желязна граница между Югославия и България. Това рефлектира особено в Димитровград и Босилеград, които като етнически български общини са поставени под специалния контрол на полицията и армията.

По време на Студената война, особено към края на 70-те и началото на 80-те години на XX век, СФРЮ и Сърбия стават прозорец към Запада. Оттук в България навлизат сръбската естрада и други културни събития (сръбски, но и западни, каквито са

например филмите и сериалите), което културно и езиково сближава българи и сърби.¹²

Културната и езикова близост отчасти има и политическо отражение. Гражданите на България реагират откровено негативно на бомбардировките на НАТО през 1999 година, въпреки че самото правителство на България дава на силите на НАТО достъп на въздушното си пространство.

От началото на XXI век европейската интеграция е цел и на двете държави. Оттогава и двустранните отношения придобиват нов смисъл посредством различни проекти за регионално сътрудничество, чиито инициатор е ЕС. България става член на ЕС през 2007 година, без значение на нейните неравностойни с другите държави-членки макроикономически показатели.

ПРЕГЛЕД НА ЖАЛБИТЕ НА БЪЛГАРИТЕ В СЪРБИЯ

Основните проблеми, с които се сблъскват гражданите от българска националност в Сърбия, като изключим бедността и икономическата изостаналост в южната част на Сърбия, са правото на образование и официалното използване на българския език и писменост по начин и на нивото, осигуряващо автоматизъм в използването им. Основните проблеми са свързани със съществуването на учебници на български език, особено по обществени науки, като се има предвид, че съдържанието на учебниците в спорните области е много различно. Освен това, макар че използването на български език е свободно, гражданите имат усещането, че там, където може официално да се употребява, използването на българския език е свързано с определени проблеми с превода и бавене на документите, което обезкуражава гражданите да го употребяват. Освен това, образователната система през изминалите тридесет години е облагодетелствала сръбския език, поради което повечето от гражданите от българското малцинство го говорят като майчин. За избор на езика, който се използва, значение имат опортюнизмът и съответните икономически условия. Хората, които не се интересуват от партийна политика, имат усещането, че националните въпроси на българите са подчинени на интересите на политическите партии, които имат преобладаващо влияние в Националния съвет на българите.

Най-открояващите се мнения относно правата на българите в Сърбия са на Хелзинския комитет за защита правата и свободите на българите в Сърбия и Културно-информационния център на българското национално малцинство „Босилеград“. Жалбите, които тези две организации често публикуват се отнасят до историческата перспектива за положението на българите в Сърбия. Изводите са, че сегашното положение на българското малцинство е само продължение на дискриминационната и асимилационна политика, провеждана от югославските, съответно от сръбските, власти в Западните покрайнини между двете войни, а после и от 1960 г. с повторното

12. Дори и днес, българите са изключително отворени към културните събития, идващи от Сърбия. Осне от края на 80-те години гостуванията на фолк певци в България са почти всекидневни. Сръбската филмова продукция много добре се приема от българската публика, а филми редовно се излъчват и в кината, което е наистина рядко за други страни. От друга страна, българските културни прояви в Сърбия са рядкост, и често се приемат скептично, което вероятно се дължи на спомена за по-напредналото икономическо развитие на СФРЮ в сравнение с България. В сферата на спорта, България е много по-успешна от Сърбия, имайки предвид, че на последните пет олимпиади, дори когато Сърбия се представя заедно със спортистите от Черна гора, България взема от два до шест пъти повече медали от Сърбия. Спортното сътрудничество между двете страни е на високо ниво: много сръбски спортисти се подготвят в България, а сръби участват и в българската първа футболна лига

отваряне на македонския въпрос между СФРЮ и НР България.¹³ Тези две организации често използват термините „геноцид“, „асимиляция“ и „великосръбски шовинизъм“, когато описват положението на българите в Сърбия, като отбелязват например, че през 1960 г. в Западните покрайнини са живели 63 000 етнически българи, докато през 2001 г. по тези краища те са само 20 500.¹⁴ Освен това, те пропагандират исторически ревизионизъм, претендирайки, че цялото торлашко население, което живее в източната и южната част на Сърбия (т.нар. „Българско Поморавие“), в по-голямата си част е от български произход и че сегашното положение е резултат от асимиляцията, провеждана още от 1878 година.¹⁵

Те търсят и по-активната и стабилна роля на България в решаването на „българския въпрос в Сърбия“ и многократно директно са искали България да се възползва от сегашната ситуация на Сърбия. Противници са на по-нататъшните опити за създаване на „шопска нация“ от българското етническо население в Сърбия - проект, заради който се обвинява не само Сърбия, но и официална България по времето на премиера Бойко Борисов.¹⁶

ПЛАТФОРМА ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО В СЪРБИЯ, МЕСЕЦ ЮЛИ 2013 ГОДИНА

През месец юли 2013 година, както бе обявено по РТВ „Цариброд“, за първи път „българите в Сърбия постигнаха консенсус.“¹⁷ В тази декларация, която сигурно е най-сериозният опит да се обединят всички представители на българското малцинство в Сърбия (представителите на Българския национален съвет, представителите на всички малцинствени български партии в Сърбия, неправителствени и професионални организации¹⁸), наред с другите са изброени и следните искания и предложения:

1. Сърбия и България да подпишат междудържавно споразумение за приятелство, с което ще се постави основата на сътрудничество за подобряване положението на българското национално малцинство, чрез формиране на обща работна група, която да формулира конкретни мерки (преди всичко чрез поддръжката на проекти и подобряването на пътната инфраструктура).
2. Пълно прилагане на разпоредбите на Конституцията на Сърбия, на всички закони и международноправни норми, които се отнасят до националните малцинства, със специален акцент върху задължителното предучилищно, основно и средно образование на български език за представителите на българското национално малцинство, извършващо се по автоматизъм. Специално се подчертава проблемът с недостига на съответните учебници. Призовава се към решаване на този проблем, между другото и чрез сътрудничество между министерствата на образованието на двете страни.

13 Меморандум, Културно-информационен център на българското национално малцинство “Босилеград”, Босилеград, 2009. стр. 3

14 Ibid, стр. 2

15 Иван Николов, Българите в Югославия - последните Версайски заточеници, Културно-информационен център на българското национално малцинство “Босилеград”, 2002. стр. 4.

16 „Сърбия няма нищо общо със Западните Покрайнини!“, <http://planinitenabulgaria.blog.bg/turizam/2011/11/29/syrbia-niama-nishto-obshto-sys-zapadnite-pokrainini>, (29. април 2013 г.)

17 Подписване на Платформата за защита правата на българското национално малцинство в Сърбия, РТВ “Цариброд”, <http://www.youtube.com/watch?v=ghQ99QvAMjs>, (29 юли 2013 г.)

18 Между другото, очевидно е, че успехът от обединяването не е пълен, тъй като на срещата не присъства Владимир Захариев, кмет на община Босилеград.

3. Разрешаване на проблема в информационната сфера. Това е преди всичко проблем с финансирането на издателската къща на Националния съвет на българското национално малцинство „Братство“ от Ниш. След това цялостно да се разреши въпроса с информирането на българското малцинство на майчиния език, да се възобнови емисията на български език в национален ефир и да се разреши свободното внасяне на печатни материали от България и приемане на телевизионни програми на български език.
4. Да се позволи провеждането на църковни служби на български езици в съответствие с каноните на Българската православна църква на основата на практиката, която имат другите „братски православни църкви в Сърбия.“ Изтъква се необходимостта от прекратяване на практиката за преименоване на църквите, които са „културно-историческо наследство“ на българското национално малцинство, както и на практиката на самоназначаване на свещенослужители от Сръбската православна църква в тези свещени обекти.
5. Специално се подчертава необходимостта от конкретни мерки за съхраняване на паметниците и културното наследство в общините с българско национално малцинство, а след това и потребността от подкрепа на културните сдружения на българското национално малцинство в Сърбия.
6. Решаване на въпросите, свързани с употребата на писмен български език в администрацията и съдебната система, където за това съществуват условия, както и запазване на българските топоними, на двуезичните надписи на обществени места и пътните знаци.
7. Изработване на социално-икономическа карта на българското национално малцинство, за да се лансират икономически инициативи, които да предотвратят по-нататъшния икономически упадък и демографския отлив в тези общини.
8. Настоява се Европейският съюз да заеме „по-критична позиция“ и да вземе под внимание въпроса за положението на българското малцинство в Сърбия чрез оценяване на изпълнението на „копенхагенските критерии“. Освен това, от Република България се иска да изисква от Сърбия опазване на културната, езиковата и религиозната идентичност на етническите българи в Сърбия.

Необичайното е, че тази инициатива възникна през лятото, когато вниманието на обществеността е снижено в сезона на отпуските и когато политическата сцена на практика е пуста. Нещо повече, по това време сръбското правителство беше в процес на реконструкция, което допълнително отклони вниманието от този документ. Единствената институция, реагирала на публикуването на меморандума беше Църковната община Босилеград на Вранската епархия на Сръбската православна църква, която реагира преди всичко по точка 12 от Платформата, отнасяща се до вероизповеданието, както и по някои други текстове от Платформата. Църковната община Босилеград отрече твърденията, обвинявайки „братската дружина, събрала се в Ниш“¹⁹ в злонамереност и представяне на невярна информация.

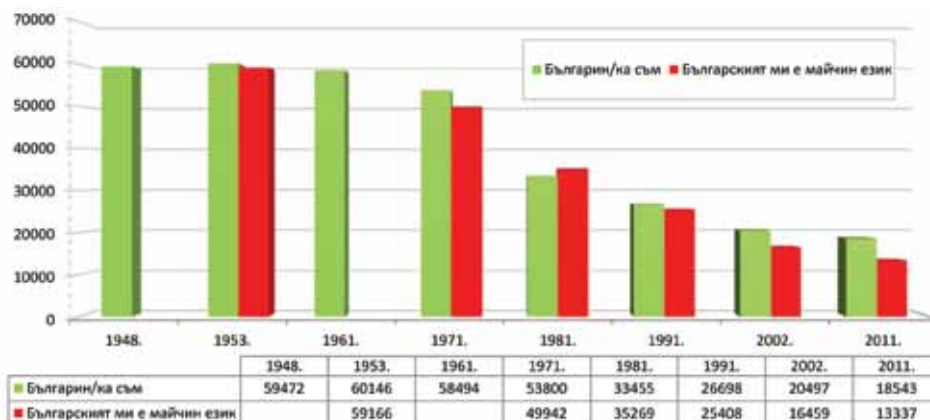
19 Църковна община Босилеград, Съобщение за обществеността, интернет портал на Епархията на Вранската Сръбска православна църква, <http://www.crkvenaopstina.bosilegrad.com/2010-02-01-10-32-19/120-saopstenje-za-javnost2.html>, (25 август 2013 г.)

БЪЛГАРИТЕ В СЪРБИЯ

РЕАЛНОСТ И СТАТИСТИКА

Броят на българите е намалял три пъти от 1948 година насам и продължава постоянно да спада и според официалната, и според неофициалната статистика.

Намаляване на броя на българите в Сърбия от 1945 година

Според официалните данни на Републиканския институт за статистика на Сърбия, в Сърбия има 18.543 българи. Тази цифра е изключително спорна за официалните власти в България и българския елит и в двете страни, които я смятат за резултат от десетилетията потискане на българската идентичност от страна на официалните сръбски и югославски власти. Донякъде това е и резултат от етническата мимикрия на самите българи, последица от индивидуалния опортюнизъм и историческото наследство от времето на Резолюцията на Информбюро от 1948 г.²⁰ Географски погледнато, българите са етническо мнозинство в две общини в Източна и Югоизточна Сърбия: Димитровград и Босилеград. Няколко стотин българи живеят и в общините Бабушница (Пиротски окръг) и Сурдулица (Пчински окръг). По-малък брой българи живеят и в Пирот, Враня и Ниш. В Панчево (местността Иваново) и в Бело Блато до Зренянин живеят няколко стотин българи римокатолици.

Населението според националната принадлежност

	Общо-	сърби-	българи	% българи
Общо за Сърбия	7186862	5988150	18543	0.26
Панчево	123414	97499	501	0.41
Бабушница	12307	10933	632	5.14
Димитровград	10118	2819	5413	53.50
Босилеград	8129	895	5839	71.83
Сурдулица	20319	16233	734	3.61

²⁰ Интервюта с представителите на етническите българи в Сърбия

Населението според майчиния език

	Общо-	сърби-	българи	български в %
Общо за Сърбия	7186862	6330919	13337	0.19
Панчево	123414	111523	201	0
Бабушница	12307	11524	492	4
Димитровград	10118	5251	3437	33.97
Босилеград	8129	1307	6599	81.18
Сурдулица	20319	17480	295	1.45

Източник на данните: Републикански институт за статистика на Сърбия

При анализа на положението на българите в общините Димитровград и Босилеград е невъзможно да се пренебрегне въпроса защо в Босилеград броят на тези, които посочват, че майчин език им е българския, е с около 10% повече от броя на тези, които се определят като българи. Освен това, не е ясно и защо 20% от българите в Димитровград не посочват българския като свой матерен език. Тези статистически различия са прекалено големи, за да бъдат пренебрегнати, и изискват подробно обяснение.

В Сърбия хората, които се чувстват българи, са с пет хиляди повече, от тези, които припознават българския като майчин език

Официалните данни от Димитровград хвърлят сянка на широко разпространеното схващане сред местните автентични представители на българите, с които изследователите разговаряха, че техните сънародници се „плашат“ от национално самоопределение. Според списъците от 2011 г., българите от тази община представляват мнозинство с повече от половината (според свидетелствата на събеседниците за пръв път), и евентуалния страх, съществувал по времето на социализма, сега очевидно няма място там. Възможно е да съществува известна мимикрия „по навик“ от миналото. Тя обаче, доколкото присъства, по настоящем не е предизвикана от репресивната политика на държавата, което разбира се не означава, че в миналите времена, и особено по време на Студената война, репресии не е имало. От друга страна, въпросът за майчиния език на българите е изключително сложен, имайки предвид, че 20% от българите в тази община вече не смятат българския за свой матерен език. Тази „загуба“ на българския език вероятно е последица от комбинацията „загуба поради занемаряване“ в учебните програми и културните и информационни събития през последните тридесетина години, но и на личния избор на хората, свързани с един от тези два близки езика.

Ситуацията в Босилеград е малко по-различна, тъй като 10% от българите, живеещи там и чиито матерен език е български, не се определят като българи. Трудно може да се даде окончателен отговор на причините за подобна нелогичност, имайки предвид, че българите заемат водещи позиции в местната администрация, съд, прокуратура. Спорна е единствено представеността им в полицията, за което няма официални данни, макар да е известно, че и там присъстват българи. Твърденията за „страха“, останал сред босилеградчани като останки от „изминалите времена“, са вероятното

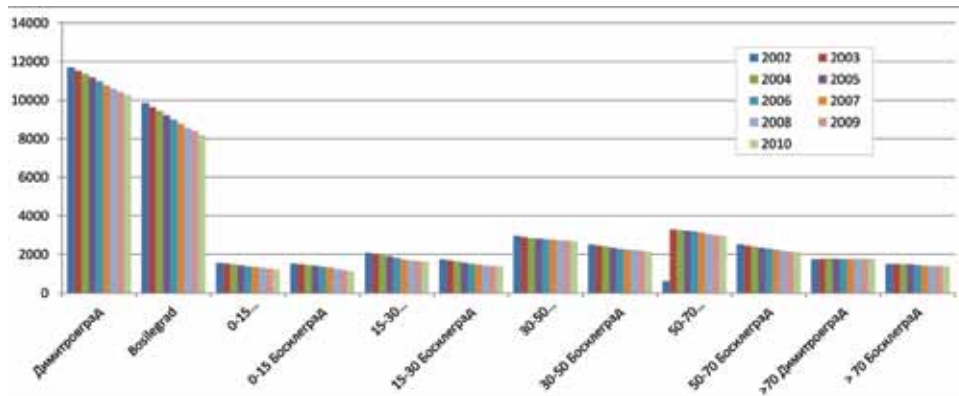
обяснение, въпреки че и тук не може да се пренебрегне свободния и личен избор на отделната личност.

В самата България, често се налага идеята, че мнозинството от съседните на Димитровград и Босилеград общини е от български произход, което обаче е систематично изкоренено от сръбските власти. Разбира се, в Сърбия съществува мнението, че всички граждани от град Трън почти до София и на север до Видин са от сръбски произход, което частично се корени в представите на основата на историческите карти на средновековните области, управлявани от деспот Константин Деянович, и частично на етнолингвистичните теории от XIX век, поставящи цялото шопско-торлашко население под знаменателя на сръбската етническа група, подобно на българските теории за принадлежността на цялото това население към българската етническа група.

ТЪЖНАТА ДЕМОГРАФИЯ НА ЮЖНА СЪРБИЯ

Българите остаряват и си отиват от Южна Сърбия. Миграциите, както към по-големите центрове в Сърбия, така и към София и другите университетски центрове в България, където от 1993 година завършилите средношколци получават пълна стипендия за образованието си, са по природата си икономически и не могат да се отдадат на никакъв индиректен натиск от страна на сръбските власти. По същината си те не се различават от миграциите на по-голямата част от населението от Южна Сърбия към Ниш, Белград и Западна Европа.

Оценка на намаляването на броя на населението в българските общини по възраст (2002-2010)

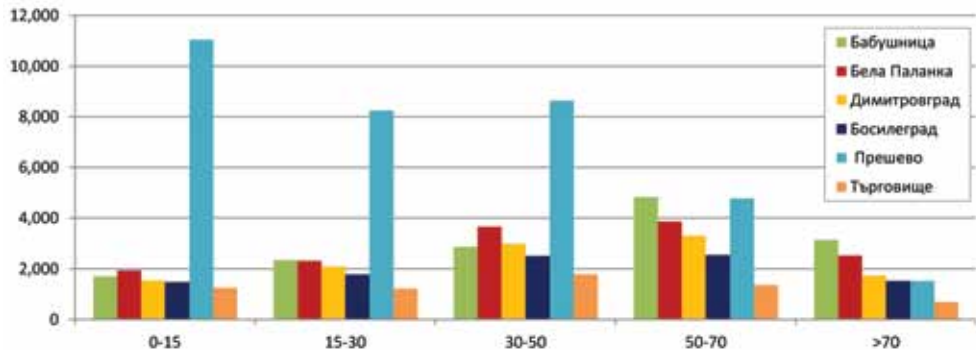
Източник: Републикански статистически институт.²¹

При сравнението със съседните общини в Южна Сърбия, както тези с голям брой представители на националните малцинства (Прешево), така и общините, намиращи се в сходна социално-демографска ситуация, стигаме до заключението, че общините с преобладаващо българско население (Димитровград и Босилеград) имат повече или

21 Оценка на населението се изработва в периода между преброяванията на населението и се основава на резултатите от списъците на населението и на резултатите от обработката на статистиката на естественото и механичното движение на населението, <http://webzhs.stat.gov.rs/WebSite/Public/MethodologyHelp.aspx?IndicatorID=180303IND01&Areas=false>, (20 май 2013 г.)

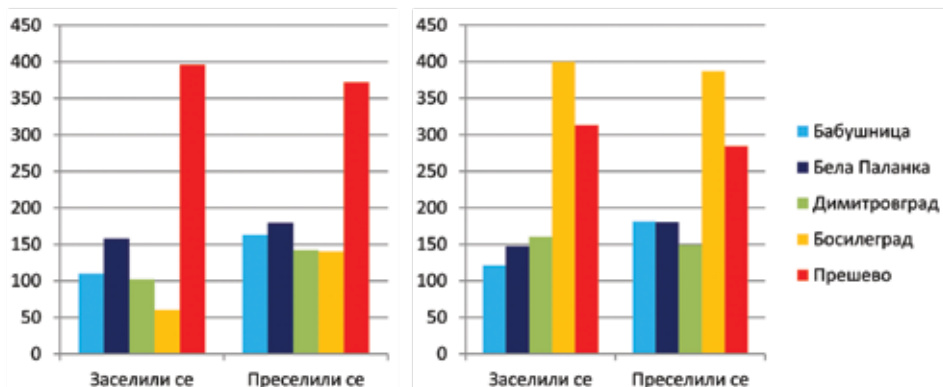
по-малко сходна възрастова структура със съседните и близките общини; откроява се само преобладаващо албанската община Прешево с драстично по-ниска възрастова структура на населението.

Възраст на населението в Южна Сърбия

Погледнато като цяло, българите, както и останалото население от Южна Сърбия, напускат този регион. В показаната статистика се виждат процесите на вътрешните миграции главно към по-големите градове в Сърбия и регионалните центрове, но не се виждат миграциите към България, които са все по-чести в южните части на Сърбия. Същевременно, повече българи отскоро са се установили в Ниш (128 преселили се), Зайчар (68), Враня (238), Пирот (95).²²

Вътрешни миграции в Южна Сърбия 2010 г. и 2011 г.

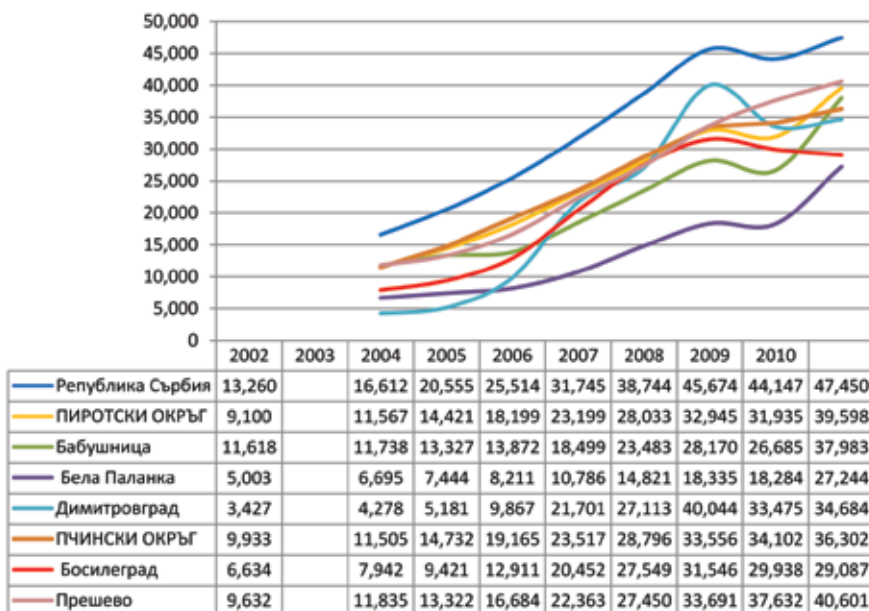
ЗАПАДНАЛАТА ИКОНОМИКА НА ЮЖНА СЪРБИЯ

Икономиката в Южна Сърбия във всички общини е в незавидно положение. Все пак, на основата на данните, посочени в графиката и таблицата по-долу, не може да се види значима разлика в положението на преобладаващо българските общини,

²² „Етнически промени в Сърбия между преброяването 2002-2011 г.“, Makroekonomija, <http://www.makroekonomija.org/demografija/etnicke-promene-u-srbiji-između-popisa-2002-2011-13-bugari/>, (25 май 2013 г.)

Димитровград и Босилеград, и другите общини в Южна Сърбия. Южните общини до 2009 г. са имали възходяща тенденция в средната брутна заплата, въпреки че тя остава по-ниска от средната за Република Сърбия. Ако се има предвид, че средните стойности за Сърбия включват Войводина и Белград, то тогава не е учудващо, че Димитровград и Босилеград, както всъщност и съседните им общини в Южна Сърбия, се намират в относително подобна ситуация. И двете български общини повече или по-малко следват средните стойности за региона, към който спадат. Това е особено важно в случая с Босилеград - община, която е подчертано изолирана и има по-лоши стартови позиции от останалите, но все пак успява да се доближи до средните стойности.

Средна брутна заплата по отношение на средните стойности за Сърбия, Пчинския и Пиротския окръзи

Общините Димитровград и Босилеград имат доста различни икономически позиции. Димитровград е погранична община на един от най-важните регионални коридори, който е едновременно и митнически пункт и се намира само на седемдесетина километра от центъра на София. Босилеград е изолирана община, която е отдалечена на около час път от първия следващ най-голям коридор. Докато община Димитровград, въпреки че все още се намира значително под средните стойности за Сърбия, икономически се представя доста добре в сравнение със съседните общини, Босилеград е сред по-бедните. Димитровград, като място, намиращо се изключително близо до многомилонния град София, има солидни и достъпни туристически, търговски и гастрономически възможности. Липсата на стриктни правила от ЕС по отношение на начина на приготвяне на храната, гъвките правила за пушенето в обществени заведения и популярната българска духовна музика привличат българите от Западна България, което подпомага местната икономика. Също така, Димитровград има полза и от износа на хранителни продукти за България, както и от „уикенд туризма“

на софиянци, които идват както заради забавленията, така и заради посещения на местните свети места, като Погановския манастир.

Между другото, реалната икономика, ориентирана към износ, е в доста лошо състояние. Според данните на Агенцията по вписванията в търговския регистър, която включва главно кооперации, дружества с ограничена отговорност и обществени предприятия, от 2005 г. от търговските дружества, които тази година са били вписани или взети от дотогавашния съдебен регистър, днес само около половината продължават да бъдат активни в тези общини.

Търговски дружества-	Активни-	Закрити-	Във фалит или ликвидация-	Общо
Димитровград	68	28	5	101
Босилеград	32	17	7	56

С изключение на Босилеград, където местното население държи на това техният край значително да просперира от въвеждането на митнически пунктове в Босилеград, оплакванията от икономически характер са подобни на тези в другите места в Южна Сърбия. Твърди се, че решението на този проблем е на една ръка разстояние и че от 2014 г. митническият пункт в Босилеград би могъл да започне работа, което би улеснило трансграничната търговия с България. Също така, местното население смята, че отварянето на поне още един гранично-пропускателен пункт между Димитровград и Зайчар би дало възможност за по-интензивни контакти между двете държави в пограничните райони и би предоставило решение на отделни имотни въпроси, затлачени от следвоенния период.

На 27 юни 2007 г. България и Сърбия се договориха, че ще изградят и открият нови ГКПП в района на село Ново Корито, община Княжевац, на територията на Сърбия, и село Салаш, община Белоградчик, на територията на България,²³ както и в района на село Петачинци, община Бабушница, на територията на Сърбия, и село Баня, община Трън, на територията на България²⁴ и че всяка страна ще изгради инфраструктурата, необходима за функционирането на тези нови пътни гранични пунктове. Разрешаването на този въпрос обаче все още се чака.

СЪХРАНЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО В ЮЖНА СЪРБИЯ

МЕДИИТЕ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК: ЕЛЕКТРОННИ МЕДИИ

Доскоро в Сърбия българите се информираха на своя майчин език чрез изданията на три печатни вестника, две радио и една ТВ станция (РТВ „Цариброд“). До 2005 г. Радио „Ниш“ всяка седмица излъчваше тричасова програма на български език, а от 2005 г. –

23 Закон за утвърждаване на спогодбата между правителството на Република Сърбия и правителството на Република България за откриване на граничен контролно-пропускателен пункт Ново Корито (Република Сърбия) – Салаш (Република България), “Държавен вестник на Република Сърбия” – „Международни договори”, No. 42/2009

24 Закон за утвърждаване на спогодбата между правителството на Република Сърбия и правителството на Република България за откриване на граничен контролно-пропускателен пункт Петачинци (Република Сърбия) – Баня (Република България), “Държавен вестник на Република Сърбия” – „Международни договори”, No. 42/2009

само по 15 минути дневно.²⁵ Според твърденията на събеседниците на изследователите, РТВ „Босилеград“ е готова да започне излъчвания. Електронните медии излъчват на два езика. Също така, и в двете общини са достъпни услугите на кабелните оператори от България, което значително допълва медийната картина на местно равнище.

Основната критика към медийното присъствие на български език в Сърбия са недостатъчното финансиране и липсата на качествено съдържание в българоезичните медии и емисиите, което от своя страна повдига въпроси относно съхраняването на българското национално малцинство в Сърбия. Телевизия „Цариброд“ (местната телевизия в Димитровград) излъчва информационното си съдържание приблизително половината на сръбски, а другата половина – на български език. Също и Радио „Босилеград“, според събеседниците на изследователите, излъчва около 70% на български, а 30% на сръбски, което приблизително отговаря на официалната етническа структура на града, въпреки че е очевидно, че официалната етническа структура е до голяма степен резултат от етническата мимикрия тук. Не съществува нито една електронна медия, излъчваща изцяло на български език. Макар че подобна програмна схема съответства на официалната национална структура на Димитровград, в Босилеград съществува остра необходимост от категорично излъчване на български език. Важно е да споменем, че електронните медии, предаващи на български, използват предимно „шопския диалект“ на западнобългарския език, който има своите особености по отношение на официалния български език. Журналистите използват шопския диалект, главно защото това е майчиния им диалект на българския език.

Няколко години по РТС се излъчва емисия и други съдържания на български език, но те са прекъснати по време на бомбардировките през 1999 г. Представители на българите споделиха с изследователите, че връщането на емисията на български език по нишното студио на РТС би било важно за информирането на български език.

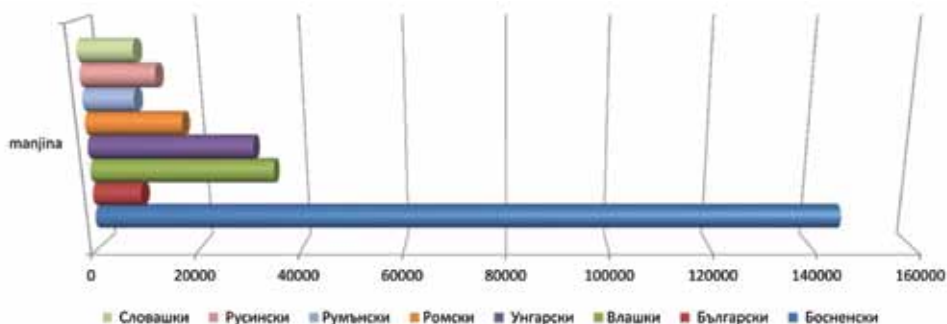
За периода 2007-2011 г. Република Сърбия е отделила малко повече от пет милиона динара RSD (5.192.525 RSD или приблизително EUR 50.000) за финансиране на различни проекти, които са имали за цел повишаване капацитета на местните електронни медии и изготвяне на медийна продукция на български език.²⁶ Заделени са средства както за техническо оборудване, така и за конкретно медийно съдържание. На местно равнище обаче не се създава впечатление, че това е допринесло съществено за популяризирането на българския въпрос или правата на българите, нито пък събеседниците изтъкнаха някои от тези проекти.

По отношение на медийната картина не можем да говорим за разлика в положението на българите спрямо другите национални малцинства в Сърбия. Българите имат среден брой радио и телевизионни станции на глава от населението в сравнение с останалите национални малцинства в Сърбия (ако се изключат бошняците, които имат далеч по-голям брой).

25 Втори периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, MIN-LANG/PR (2010) 7, Съвет на Европа, Белград, 2010. година, стр. 208.

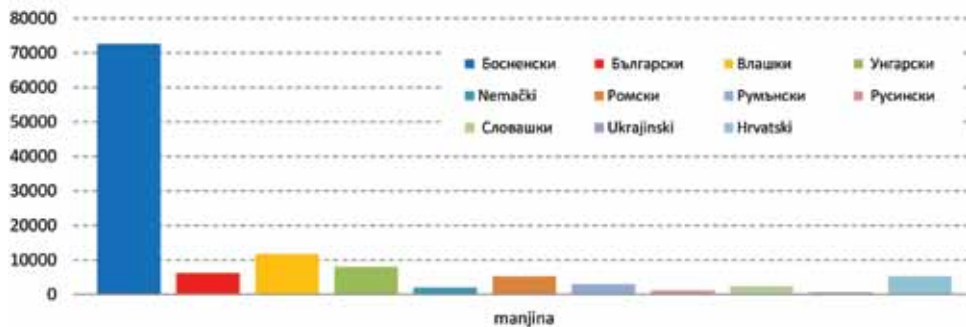
26 Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, Съвет на Европа, 2013 година, стр. 169.

Брой на представителите на националните малцинства по 1 лиценз за телевизия

Медийното съдържание от България е достъпно предимно чрез кабелните оператори и много по-трудно чрез обикновените антени. Това обстоятелство допълнително ще се усложни от преминаването на България към цифрово излъчване.²⁷

Брой на представителите на националните малцинства по 1 лиценз за радио

МЕДИИТЕ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК: ПЕЧАТНИ МЕДИИ²⁸

Учредителните права над издателство „Братство“, основано още през 1959 година, разпространяващо печатни издания на български език, които са изцяло финансирани от бюджета на Република Сърбия, са прехвърлени от Скупщината на Република Сърбия на Националния съвет на българското национално малцинство. Издателство „Братство“ (NIU „Bratstvo“) издава информационния седмичник „Братство“ от Ниш в тираж от около 2000 екземпляра, детското списание „Другарче“ – ежемесечник по време на учебната година в тираж от около 1500 броя, и списанието за култура, изкуство и обществени въпроси „Мост“ – двумесечник с 800-ен тираж. Тези печатни издания обаче вече не излизат редовно и нямат влиянието, което са имали по време на социалистическа Югославия, което е свързано както с нивото на финансирането им, така и с достъпността на конкурентната преса.

27 „Медиите на български език в Сърбия и българите в сръбските медии“, JUGpress, http://www.jugpress.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2736:mediji-na-jevicima-manjina-potreba&catid=37:jug-srbije&Itemid=58, (26 май 2013 г.)

28 Втори периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, MIN-LANG/PR (2010) 7, Съвет на Европа, 2010 година, стр. 158.

За периода 2007-2011 г., издателство „Братство“, Ниш като субсидия (средства, отпуснати с конкурс) за печатни обществени издания на български език е получило средства, възлизащи на 79.169.651 RSD, както за финансиране на работата на издателство „Братство“, така и като допълнителни средства за отделни проекти, каквото е отбелязването на юбилея на издателството в Ниш през 2009 година. За съфинансиране на периодични публикации от областта на изкуството и културата на българите (2008, 2010 и 2011 г.) са предоставени още 780 хил. RSD.²⁹

Година-	Печатни медии -	Субсидия или конкурс-	Допълнителни средства-	Предназначение-
2007	„Братство“, Ниш	30000000		
2008	„Братство“, Ниш	30000000	80000	-Опазване на традициите на старопланинските селища Пирот, Димитровград, Княжевац
2009	„Братство“, Ниш	7513303	980000	Юбилей на издателство „Братство“
2010	„Братство“, Ниш	7513303	350000	Списание „Другарче“
2011	„Братство“, Ниш	4143045	350000	Списание „Мост“

От 2007 година около 81 млн. RSD (приблизително 880 хил. EUR) са предоставени за различни проекти на издателство „Братство“, което има издания на български език. Това е значителна сума, изискваща прозрачност при усвояването ѝ, като е препоръчително да се провери предназначението и резултата от изразходването на тези бюджетни средства. Според неофициални данни, повечето от средствата са похарчени за заплати и за самото издателство.

За внасянето на печатни материали на основание чл.6, ал.2 от Закона за внасянето и разпространението на чужди средства за масова комуникация и за чуждата информационна дейност в Югославия³⁰, е необходимо разрешение, което се издава от Министерството на вътрешните работи. Точка 11 от споменатата Платформа изисква от Сърбия да разреши свободен обмен на информация с Република България, включително и разпространението на български печатни материали в радио и телевизионните програми. Като се има предвид, че информационното пространство е отдавна отворено, трудно е да се даде задоволителен отговор защо това не би могло да стане, особено като се има предвид, че в Сърбия могат да се намерят в свободна продажба английски, френски, немски и руски списания и печатни материали. Все пак, тъй като в България печатните материали често стигат да отричане на Ньойския договор, интересът за контрол на съдържанията, които открито поставят под въпрос териториалния интегритет на Сърбия, изглежда оправдан.

²⁹ Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, Съвет на Европа, 2013 година, стр. 169-170.

³⁰ Държавен вестник - СФРЮ, No. 39/74 и 74/87, Държавен вестник - СРЮ, No. 24/94 и 28/96 и Държавен вестник - РС, No. 43/2003 от 22 април 2003 г.

ОБРАЗОВАНИЕТО НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Образованието на български език е застъпено в два модела: пълно предучилищно, основно и средно образование на български и под формата на предмета „Български език с елементи на национална култура“ наред с останалата училищна програма на сръбски език. Докато специалният предмет е недостатъчен за опазване и поддържане на националната култура и традиции, пълното образование на български страда от недостатъчно финансиране, отпечатване на учебници и проблема с интеграцията на зрелостниците в по-нататъшната учебна програма на Сърбия, както и от желанието на родителите да записват децата си в български паралелки. (...)

През 80-те години на ХХ век, е въведено преподаване на сръбски език в българските училища в Димитровградската и Босилеградската община, с обяснението че се правело заради родителите, които искали да подобрят перспективите пред децата си за образование в престижните университети на Югославия.

В днешно време обаче България предлага стипендии за студентите от Западните покрайнини. Вече цяло десетилетие завършилите от Димитровград и Босилеград използват възможността да учат в много по-близката София, където разходите им се покриват от държавната стипендия, отколкото в Ниш или Белград, където не съществуват подобни предимства. Въпреки че официална статистика няма, общоизвестно е, че малък брой от завършилите в България студенти се връщат в Димитровград, Босилеград и околните общини.

Тежка е ситуацията с учебниците на български език. Проблем представляват не само „спорните предмети“ като история и география, но и предмети като химия например. Тези учебници би трябвало да се адаптират към сръбската образователна програма, но за това средствата не достигат. Внасянето на учебници, дори и платени от България, също се сблъсква с проблема за адаптирането към учебната програма в Сърбия.

В Република Сърбия съществуват три предучилищни институции (в Димитровград, Бабушница и Босилеград) с приблизително 100-150 деца всяка. От 2007-2012 година през двуезичните предучилищни институции са преминали общо 1.439 деца³¹

До 2009 г. обучението на български се провежда в двете основни училища и в двете общини. От 2010 г. само основното училище в Босилеград има пълно обучение на български език. Между другото, в основните училища на двете общини, както и тези в Иваново (Панчево), Бабушница и Сурдулица има предмет „Български език с елементи на национална култура“.

Според думите на кметовете на общините Димитровград и Босилеград по време на интервютата с изследователския екип на ISAC, през април 2013 година, и двете общински администрации са призовавали гражданите да изберат за децата си образованието на български език, като дори са се обърнали към министерството в случаите, когато записаните деца били по-малко от 15 (което е законовия минимум) да се одобри откриването на класове, макар и с по-малък брой ученици. Това, че отговорността за

31 Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, Съвет на Европа, 2013 година, стр. 280.

незаписването на учениците е на родителите, е потвърдено на изследователския екип и от Националния съвет на българското национално малцинство.

Между другото, исканията на отделни български организации в Сърбия се отнасят тъкмо до процедурата на избор от родителите на езика, на който да се провежда обучението. Те настояват този процес да се извършва по автоматизъм: учениците, чиито родители се определят като българи, без специална процедура да формират класове, където обучението да се води на български език. Твърди се, че половината от информационните програми в електронните медии се излъчва на български, а половината – на сръбски, следователно, няма нито една електронна медия с програмна схема само на български език. И макар такава програмна схема да отговаря на официалната национална структура на населението в Димитровград, в Босилеград съществува сериозна необходимост от цялостно излъчване на български. Това искане трябва да се разгледа в контекста на правото на свободен избор, но и за да могат родителите са бъдат напълно запознати с предоставените им възможности.

Обучение на български в основните училища
(до 2010 г. Димитровград и Босилеград, от 2010 г. само Босилеград)

Учебна година-	бр. общини-	бр. училища-	бр. паралелки-	бр. ученици
2007/08.	2	2	4	26
2008/09.	2	2	4	47
2009/10.	2	2	3	46
2010/11.	1	1	14	98
2011/12.	1	1	14	98
Общо				315

Български език с елементи на национална култура в основните училища
(Бабушница, Иваново (Панчево), Сурдулица и Димитровград)

Учебна година-	бр. общини-	бр. училища-	бр. паралелки-	бр. ученици
2007/08.	2	2	0	672
2008/09.	2	2	0	675
2009/10.	2	2	0	1330
2010/11.	4	5	57	736
2011/12.	4	5	57	736
Общо				4149

От 2007 г. са одобрени буквар и учебници на български език за основното училище, читанки за трети и четвърти клас³² и материали по сръбски като нематерен език. С помощта на издателство „Просвета“ от София, също така са одобрени частично

32 Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, Съвет на Европа, 2013 година, стр. 232-233.

адаптираните към учебния план и програмата в Република Сърбия (с препоръката липсващият материал да се обработи с помощта на съответните учебници на сръбски език): физика и астрономия за 10-и клас, математика за 9-и клас, химия и опознаване на околната среда са пригодени за първи гимназиален клас по учебния план на Сърбия, както и учебниците по химия, биология, информационни технологии, физика, астрономия, математика, психология, логика и философия за големите класове на средното училище. Проблемът с образованието на представителите на националните малцинства на майчиния им език е общ за цяла Сърбия, без значение за кое национално малцинство става дума. Например Защитникът на гражданите (омбудсманът) още през 2008 година в годишния си доклад посочва, че недостигът на качествени учебници на малцинствените езици и на кадри, заедно с остарелите и неясни критерии за внос на учебници, както и отделни въпроси на планиране на обучението и селективния подход на просветната инспекция са основните проблеми пред образованието на малцинствените езици.³³

Между другото, отделните събеседници посочват, че Националният съвет на българското малцинство е отговорен за тази ситуация, защото именно тази институция е трябвало да определи кои учебници на сръбски са подходящи за превод на български език. Очевидно е, че съществува много сериозен проблем, свързан с учебниците – въпрос, с който съответните институции, Министерството на просветата на Република Сърбия и Националният съвет на българското малцинство в Сърбия, трябва по-сериозно да се занимават и да положат съвместно усилие за решаването му.

КУЛТУРА

От 2007 година Министерството на културата за пръв път обявява конкурс за съфинансиране на проекти/програми, които с качеството си да допринесат за развитието и представянето на изкуството и културата на националните малцинства. Конкурсът не се отнася само до отделни малцинства и етнически общности, а и до сферата на мултикултурното творчество.

Проектите, представени от българското национално малцинство, имат значителна подкрепа, като по степен на финансиране тези проекти са между първите десет от общо двадесет и едно национални малцинства в Сърбия. Следователно, не може да се направи заключението, че българите са дискриминирани. При решението за финансиране на такива проекти са участвали и представители на националните съвети на националните малцинства. Откроява се и значително високата позиция, на която се котират проектите на българското национално малцинство в сравнение със средствата, получени за проектите, поддържащи развитието на другите национални малцинства. Въпреки това, сумите от 5-8 хил. евро са изключително малки за каквото и да било по-значително влияние върху културното творчество на българите.

33 Защитник на гражданите, Редовен годишен доклад за 2008 година, Службени гласник, Белград, 2009. година, стр. 44,

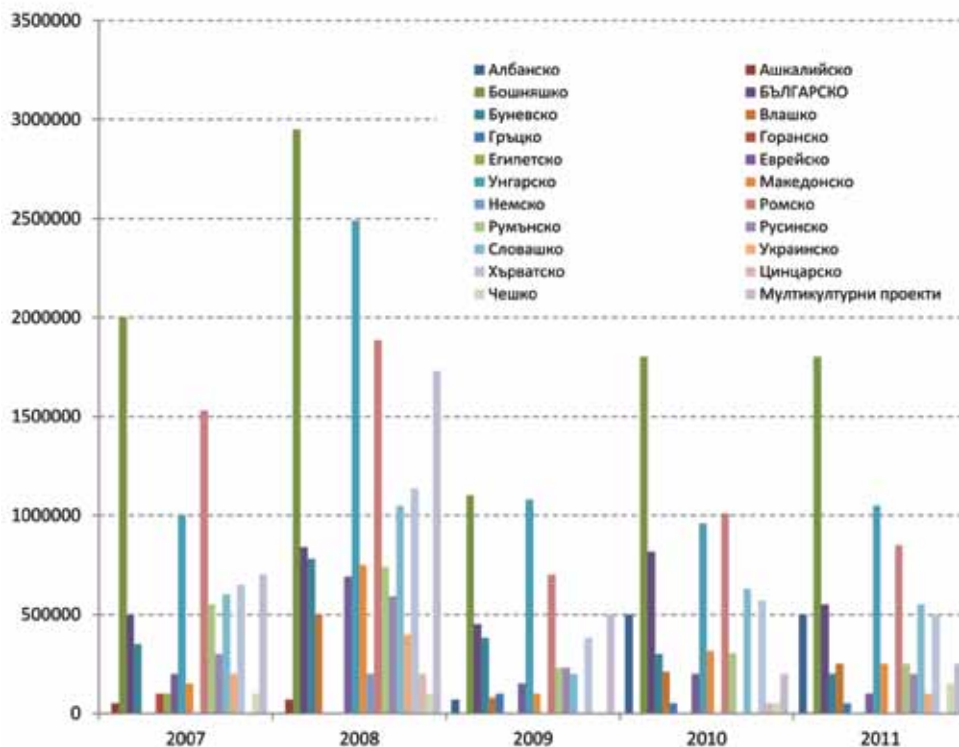
Национално малцинство	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Албанско	0	0	70000	500000	500000
Ашкалийско	50000	70000	0	0	0
Бошняшко	2000000	2950000	1100000	1800000	1800000
Българско	498200	840000	450000	815000	550000
Буневско	350000	780000	380000	300000	200000
Влашко	0	500000	80000	210000	250000
Гръцко	0	0	100000	50000	50000
Горанско	100000	0	0	0	0
Египетско	50000	0	0	0	0
Еврейско	200000	690000	150000	200000	100000
Унгарско	1000000	2490000	1080000	960000	1050000
Македонско	150000	750000	100000	315000	250000
Немско	0	200000	0	0	0
Ромско	1530000	1885000	700000	1010000	850000
Румънско	550000	740000	230000	305000	250000
Русинско	300000	590000	230000	0	200000
Словашко	600000	1050000	200000	630000	550000
Украинско	200000	400000	0	0	100000
Хърватско	650000	1135000	380000	570000	500000
Цинцарско	0	200000	0	50000	0
Чешко	100000	100000	0	50000	150000
Мултикултурни проекти	700000	1730000	500000	200000	250000

Общо погледнато, тези конкурси имат за цел съфинансирането на проекти/програми, които с качеството си да допринесат за развитието и представянето на изкуството и културата на националните малцинства. Българските проекти са получили поддръжка за издетелска дейност, театрални представления, културно-творчески и художествени прояви и периодични публикации. Общата сума за българските проекти за периода 2007-2011 година възлиза приблизително на 3.153.200 динара (около EUR 34.500). Ако към това се прибавят средствата, които автономната област Войводина в рамките на помощта за културни програми на националните малцинства е отпуснала за периода 2007-2011 година, за обща сума от 490 хил. динара за програмите на войводинските българи, получава се цифрата от около три и половина милиона динара за тези пет години, което по средния курс на еврото за целия период (91.15 RSD за 1 EUR) възлиза на около 38.000,00 евро. Макар че сумата е ниска, тя е значителна в сравнение със средствата, които са получили другите национални малцинства. Общините Димитровград и Босилеград също финансират културните институции на българското

национално малцинство.³⁴ Издателство „Братство“ от началото на миналото десетилетие е издало няколко книги на български език.³⁵

Потокът на парите, съответно ефикасността и ефективността на проектите, които се финансират с държавни средства, все още е много трудно да бъде следен, имайки предвид, че трудно може да се стигне до обективното им оценяване. През 2011 г. Държавната институция за одит е проверила работата на Министерството за правата на човека и малцинствата, но не и Бюджетния му фонд за националните малцинства, така че проверката на разходите на тези средства е по-трудно достъпна.³⁶

Финансова подкрепа на Министерството на културата за проекти за развитие и представяне на изкуството и културата на националните малцинства (2007-2011)

34 Втори периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, MIN-LANG/PR (2010) 7, Съвет на Европа, Белград, 2010 година, стр. 81.

35 Издателство „Братство“, чиито основател е Националният съвет на българското национално малцинство, публикува издания на български език. През 2002 г. е публикувана една книга, през 2003 г. - още една, през 2004 г. - две, през 2005 г. - три и през 2006 г. - четири, между които са и избраните произведения на Децко Петров в три тома. Втори периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, MIN-LANG/PR (2010) 7, ет на Европа, Белград, 2010 година, стр. 71.

36 Държавната институция за одит, Доклад за одита на годишния финансов доклад на Министерството за правата на човека и малцинствата, държавната администрация и местното самоуправление за 2011 година, http://www.dri.rs/images/pdf/revizija2012/1_mduls2011.pdf, (26 май 2013 г.), стр. 4

ОФИЦИАЛНА УПОТРЕБА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК И ПИСМЕНОСТ

Според Закона за официалната употреба на езика и писмеността³⁷, българският език и писменост са в официална употреба в общините Босилеград и Димитровград, както и в населеното място Иваново, утвърдено в Статута на град Панчево.

Според наличните данни обаче, страните в съдебното производство сравнително рядко използват българския език.³⁸ Също така, според мненията на интервюираните от изследователите на ISAC Fond, през април 2013 г., страните говорят пред съдиите, полицията и прокуратурата на шопския диалект на българския език, докато протокола се съставя на сръбски. Според думите им, когато страните в което и да е производство поискат, органите осигуряват и официален преводач. Анкетираният от изследователя са изтъкнали твърдението, че основната причина за по-честото използване на сръбския език е от финансово естество: това е въпрос на натоварването на местния бюджет. Според тях, тъй като почти всички страни си служат със сръбския като с матерен език, излиза по-евтино цялата документация да е само на сръбски. От друга страна, според събеседниците, всички материали за Общинския съвет в Босилеград се предоставят и на български, и на сръбски.

Според данните на официалните институции, властите не са провели специални програми за информиране на гражданите в Димитровград и Босилеград за това, че могат да се обръщат към държавните органи на български език. Като се има предвид, че по принцип езикови неудобства няма, гражданите, било то по инерция или с надежда случаят им да се разреши по-благоприятно, ако процедурата се извършва на сръбски, по-рядко използват български език. Интересно е да се отбележи, че предимно лица от българското малцинство заемат позициите, където се вземат решения. Например, в спора, който политическата партия Демократичен съюз на българите е имал с общинската изборна комисия в Босилеград относно признаването на статута на партиите на малцинствата, Общинската изборна комисия упорито е давала решенията си на сръбски език, въпреки че партията се обръщала на български, който в тази община е официален език. Въпреки че ставало дума за въпрос, при който времето било от съществено значение, и следователно е разбираема необходимостта да не се губи прекалено много време да превод, Общинската изборна комисия е съставена главно от лица от българска националност, които теоретично, биха могли да взимат решения на български, а с цел ускоряване на процедурата, преводът би могъл да се прави допълнително заради евентуалното съдебно производство.³⁹ Друг, още по-изразителен пример, свидетелстващ, че официалната употреба на българския език продължава да бъде свързана с големи проблеми, е официалната преписка на Министерството на вътрешните работи, полцейското управление на Враня, полицейския участък в Босилеград, политическата партия Демократичен съюз на българите от 19 ноември 2010 г., с което се отхвърля разглеждането на молбата за разрешение за публично събиране, защото е подадена на български език. Подписано от лица вероятно от българска националност, подобен поразителен пример за

37 Държавен вестник, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 и 30/2010.

38 Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, Совет на Европа, 2013 година, стр. 206.

39 Напр. Решението на Общинската изборна комисия в Босилеград, No.013-33/2012, от 23 април 2012 г.

нарушаване правото на използване на български в Босилеград едва ли е случаен или пък свързан с непознаването на разпоредбите.⁴⁰

Някои от събеседниците на изследователския екип твърдят, че тези проблеми са всъщност изолирани случаи и че е много лесно почти всички документи да се получат и на малцинствения, български език. Всички събеседници обаче се съгласяват, че съществува проблем с автоматичното получаване на копие от акт за раждане и свидетелство за съдимост на български език. Въпросът за съществуването на тези два формуляра на български език е изключително важен за местните представители на българското малцинство за улеснение при кандидатстването за българско гражданство.

Все още в практиката съществуват проблеми с прилагането на правилника, регулиращ употребата на личните имена и определянето на пола („ов“ за мъжки род и „ова“ за женски), особено при обществените служби (напр. в здравните заведения), които не са част от властта и затова системата на контрол е по-слаба. Употребата на български език при означаването на топоними и обществени институции като цяло присъства, въпреки че представителите на българското национално малцинство са правили промени на определен брой названия на църкви и топоними в Босилеград.

РЕЛИГИОЗНИ ОБЩНОСТИ

Българите извършват богослужение в рамките на Сръбската православна църква. Те са православни в преобладаващата си част, макар че българите римокатолици образуват един голям анклав в банатската местност Иваново и Бело плато.

Сложните и спорни православни канони не позволяват една православна църква да извършва богослужение на територията на друга без позволение. Таково позволение имат Руската православна църква в Сърбия и Румънската в Банат (не и в Неготинска Крайна). Можем следователно да си представим ситуацията, при която и на Българската православна църква е позволено богослужение в Димитровград и Босилеград. При неотдавнашното присъствие на Сръбския патриарх Иринеи на погребението на покойния Български патриарх Максим, на питането на журналистите дали българите имат служба на български, Патриарх Иринеи отговаря, че службата е на църковнославянски език и че представителите на двата народа се разбират добре.⁴¹ Вероучението в основното е в средното училище за учениците, принадлежащи към българското, влашкото и ромското национално малцинство, се провежда от Сръбската православна църква. СПЦ е подчертано негативно настроена към въпроса за въвеждането на богослужение на български език. Тя често е генератор на несъгласици между лидерите на българското национално малцинство и властите в Сърбия, особено в опита си да въведе несъществуващата национална идентичност „шоп“ за българите в Сърбия. СПЦ реагира особено негативно на Платформата, с която се иска да се прекрати практиката на неправилна промяна на имената на религиозните обекти, които са културно-историческо наследство на българското национално малцинство в

⁴⁰ Горепосоченото е от Бюлетина на Културно-информационния център „Босилеград“, No. 68 - 69, от месец март 2012 г. Твърди се, че по споразумение с прокуратурата, лицето, взело това решение - служител на МВР, е платило 40.000 RSD обезщетение на КИЦ „Босилеград“.

⁴¹ Докато Владика Йован е в затвора, няма разговори“, РТС, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1208876/Dok+je+vladika+Jovan+u+zatvoru,+nema+razgovora.html>, (10 май 2013 г.)

Република Сърбия, да се разреши вероизповедание на български език и в съответствие с каноните на Българската православна църква, защото това съществува в практиката на другите православни църкви, действащи на територията на Република Сърбия.

Отговорът на Епархията на Вранската Сръбска православна църква на Платформата е повече от полемичен. Отказало дискусиите около църквите, духовенството и езика на службата, съобщението се базира на строгото тълкуване на църковните канони и предполага, че авторите на Платформата са водени от собствената си суета при поставяне на въпроса за правата на българите и следователно, тук няма място за компромис.⁴²

ИНТЕГРАЦИЯ И ДОВЕРИЕ НА БЪЛГАРИТЕ КЪМ СЪРБИЯ И УЧАСТИЕ ВЪВ ВЛАСТТА

В Сърбия има три партии на българското национално малцинство: (1) Демократическа партия на българите, със седалище Димитровград, водена от Ангел Йосифов, (2) Партия на българите в Сърбия, водена от Драголюб Нотев и (3) Демократичен съюз на българите със седалище Босилеград, начело с Драголюб Иванчов.

Докато първите две партии са основани през 2007 г Демократичният съюз на българите съществува от 1990 г. Дори и при най-обикновено търсене в интернет на български език може да се види високата активност на Демократичния съюз на българите в сравнение с двете по-млади партии по отношение на въпросите за правата на българите в Сърбия. Тази политическа партия протестира през 2010 г. заради изявлението на председателя на Българския парламент Цецка Цачева, че България безусловно поддържа интеграцията на Сърбия в ЕС, смятайки че подобна поддръжка трябва да бъде обусловена от зачитането на правата на българите в Сърбия и предотвратяването на „политиката на насилствена асимилация“ на българите в Сърбия, особено по отношение на правото на образование и информиране.⁴³ Използвайки често израза „Западни покрайнини“ за териториите на общините Димитровград и Босилеград, което наемква за принадлежността им към България, тази политическа партия е най-силното и най-радикалното политическо движение на българите в Сърбия. Без открито да се застъпва за отцепване на Западните покрайнини, тази партия изброява редица правно-политически аргументи в подкрепа на ревизията на Ньойския договор от 1919 година. Демократичният съюз на българите обаче не е представен в Общинския съвет на Босилеград и според резултатите от последните няколко проведени избори се ползва със съвсем малка поддръжка в Босилеград и почти никаква в Димитровград.

Димитровградските Демократическа партия на българите и Партия на българите в Сърбия имат далеч „по-мекко“ отношение от босилеградския Демократичен съюз на българите. Те участват във властта в Димитровград и покрай застъпничеството за зачитане на правата на човека и малцинствата, трудно могат да се намерят техни противоречиви изяви в медиите.

42 Съобщение за обществеността на Църковнообщинския управителен съвет на Църковната община Босилеград със сесия, проведена се на 25 юли 2013 г. в Босилеград, по повод подписването на Платформата за защита правата на българското национално малцинство, подписана в помещението на вестник „Братство“, <http://www.eparhijavranjska.org/Newsview.asp?ID=989>, (2 август 2013 г.)

43 „Българите от Босилеград протестират срещу подкрепата за Сърбия“, <http://podkrepa.net/novini/179-bosilegrad-protest>, (22 април 2013 г.)

ИЗБОРНИТЕ ПРОЦЕСИ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ НЯКОЛКО ГОДИНИ

Българите са едно от най-добре интегрираните национални малцинства в Сърбия. Освен че присъстват по върховете на политическите партии, избирателите от преобладаващо българските среди оказват доверие повече на големите партии, отколкото на българските национални, т.е. на партиите на малцинствата. В Народното събрание 2008 – 2012 г. един депутат е бил българин (Зоран Петров), но не е принадлежал към нито една от трите партии на българското национално малцинство.

На изборите, проведени на 6 май 2012 година⁴⁴, в Димитровград са гласували 76,58%, а в Босилеград - 64,13% от избирателите (без значителен брой недействителни бюлетини), което е значително повече от средното за Сърбия. Българите, които в тези общини са абсолютно мнозинство, са подкрепили големите партии. С над 96% валидни бюлетини в двете общини, очевидно е, че българите са желали да участват в тези избори по начина, по който са го направили, и т.нар. кампания на „белите бюлетини“, с която отделни белградски интелектуалци призоваваха към бойкот на изборите, не е дала никакви резултати в тези общини.

Българите са гласували доверие на големите партии, като нито една малка партия в Сърбия, която би била логичен съюзник на българските малцинствени партии, не е успяла да спечели доверието на българите в тези общини (Съюзът на войводинските унгарци е получил 11 гласа в Димитровград и 6 в Босилеград, а бошняшката Партия на демократичното действие на д-р Сулейман Углянин – съответно 14 и 6 гласа).

Избори за народни представители, 6 май 2012 г.:

	Димитровград		Босилеград	
	брой гласове	%	брой гласове	%
ДП (DS)	2710	38,77	1026	19,01
СРП (SRS)	224	3,2	153	2,83
ОРС (URS)	325	4,65	251	4,65
„Промяна“ („Preokret“)	658	9,41	293	5,43
СПП (SNS)	1411	20,19	582	10,78
ДПС (DSS)	308	4,41	1961	36,33
СПС (SPS)	763	10,92	878	16,27
„Двери“ („Dveri“)	113	1,62	12	0,22
СВУ (SVM)	11	0,16	6	0,11
ПДД (SDA)	14	0,2	6	0,11
Други	187	5,3	71	1,31
Общо	6724		5239	

⁴⁴ На 6 май 2012 година в Сърбия са проведени избори, на които бившият националист Томислав Николич (Сръбска прогресивна партия) побеждава проевропейския Борис Тадич, чиято Демократична партия минава в опозиция.

Президентски избори, първи кръг, 6 май 2012 г.

	Димитровград		Босилеград	
	брой гласове	%	брой гласове	%
Томислав Николович	1452	20,78	573	10,62
Борис Тадич	2538	36,31	1043	36,31
Воислав Коцуница	325	4,65	1982	36,75
Ивица Дачич	785	11,23	904	16,76
Чедомир Йованович	559	8	178	3,3

Президентски избори, втори кръг, 20 май 2012 г.

	Димитровград		Босилеград	
	брой гласове	%	брой гласове	%
Томислав Николович	3274	55,14%	1527	36,53%
Борис Тадич	2469	41,58%	2567	61,41%

Още по-интересна обаче е картината на местните избори, а именно: местните български национални партии, каквито са Демократическата партия на българите и Партията на българите в Сърбия, в Димитровград и на местно равнище са в коалиция с големите партии (ЛДП-, „Промяна“ и ОРС). Гражданите на общината в голямата си част са гласували доверие на Демократичната партия на бившия президент на Сърбия Борис Тадич. Коалициите на повечето големи партии СПС и СДПС, ПОПС, СПП и ДПС и СРП заедно са получили 1772 или съответно четвъртината от гласовете, което е повече от първата следваща национална българска партия, Демократическата партия на българите, която е в коалиция с Обединените региони на Сърбия, и три пъти повече от коалицията на ЛДП, партията на мнозинството, Партията на българите в Сърбия и СДО. Ако приемем, че всички сърби от Димитровград са гласували за тези големи партии, става ясно, че голям брой етнически българи са гласували доверие на основните партии.

Очевидно е, че доверието на гражданите на Димитровград в големите партии е по-голямо от доверието към българските малцинствени национални партии. Причината за тази ситуация вероятно е фактът, че основните партии в Димитровград имат отделни изтъкнати личности – българи, които защитават както партийната линия, така и линията на българското малцинство. Например още през месец юли 2008 г.⁴⁵ Общинския съвет на Димитровград е изпратил искане за връщането на старото име „Цариброд“, каквото е желанието на по-голямата част от гражданите му. Националният съвет на българското национално малцинство е подкрепил искането, по което все още нищо не е решено. Като неофициална причина се изтъква създаването на прецедент за названията на останалите градове, които след Втората световна война са преименувани (напр. „Велики Бечкерек“ в „Зренянин“ и т.н.). Освен това, приетата неотдавна Платформа за защита правата на българите в Сърбия е подкрепена от местните лидери от Димитровград, независимо от това, че политическата им база е в големите партии. Такъв е случаят и при някои други представители на малцинствени

45 "Димитровград отново Цариброд?", РТС.

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/3982/Dimitrovgrad+ponovo+Caribrod%3F.html?email=yes>, (24 юни 2013 г.)

общности. Налага се схващането, че без опора в големите национални партии, местните среди не могат да бъдат представени по достатъчно добър начин. Докато в някои малцинствени среди властващите партии на държавно равнище биват поканени да участват в местната власт, водена от малцинствени партии (напр. Нови Пазар), в други - самите местни лидери избират да членуват в големите партии.

	Изборна листа	брой гласове	% гласове
1	Демократическа партия – Борис Тадич	2713	40,53
2	Сръбска радикална партия – Александър Мартинович	145	2,17
3	Гражданска група „Правда и солидарност“ – Зоран Чуров	425	6,35
4	Чедомир Йованович – „Промяна“-ЛДП, Партия на българите в Сърбия, СДО	461	6,89
5	„Да задвижим Димитровград“ – Томислав Николич – СПП, ДПС – Воислав Коцуница	849	12,68
6	ПОПС – Никола Стоянов	239	3,57
7	Ивица Дачич – Социалистическа партия на Сърбия (СПС) – Социалдемократическа партия (СДП)	539	8,05
8	Небойша Иванов – Демократическа пратия на българите – Обединени региони на Сърбия (ОРС)	1323	19,76
Източник: CeSID	ОБЩО	6694	100
	Недействителни бюлетини	250	
	Действителни бюлетини	6694	
	Брой на вписаните в избирателните списъци	9128	

В Босилеград наред с това, че почти всички съветници имат български фамилии, на власт са изключително големите партии, с непрекъснато надмощие на Демократическата партия на Сърбия - партия, която официално се определя като клоняща към все по-радикален евроскептицизъм и чийто харизматичен местен лидер Владимир Захариев се радва на доверието на повече от половината избиратели.

	Изборна листа	брой гласове	% гласове	%
1	Демократическа партия на Сърбия – Владимир Захариев	2808	18	52%
2	Демократическа партия	745	5	14%
3	„Ивица Дачич“ – Социалистическа партия на Сърбия (СПС)	600	4	11%
4	Обединени региони на Сърбия – ПОПС – Невенка Костадинова	433	2	8%
5	Социалдемократическа партия на Сърбия (СДПС) – Расим Ляич	303	2	6%
	ОБЩО	4.889	31	91%

Източник: Информатор на община Босилеград

Тези данни са особено интересни, като се има предвид, че българите в Сърбия са подчертано проевропейски ориентирани и че техните икономически и национални интереси са залегли в интеграцията на Сърбия в ЕС, която би заличила границите с родината им. Изглежда, че подкрепата за ДПС е обусловена от личните качества на кмета на Босилеград и няма връзка с ориентацията на партията му. Ясно личи и това, че избирателите не правят голяма разлика между местните и националните избори, тъй като на националните избори през 2012 година те отново са дали гласа си за ДПС. Вероятно местната власт е усвоила един крайно прагматичен подход като от една страна, на сградата на общината е поставила знамето на ЕС и с готовност работи съвместно с всички международни агенции, които са активни в региона, а от друга - проявява активност към сътрудничество с държавните институции на Република Сърбия и Република България.

Представителността на българите в съдебната власт също е пропорционална на техната численост. От въспването в длъжност на съдиите на 1 януари 2010 година в Сърбия е имало 6 албанци, 34 бошняци, 8 българи, 5 буневци, 3 влаха, 2 горанаца, 42 унгарци, 5 мюсюлманина, един ром, 10 румънци, 5 русини, 8 словака, 6 хървата, 15 черногорци. Същевременно са назначени и 6 съдебни заседатели българи.⁴⁶

Освен за Националния съвет, Република Сърбия не е одобрявала специални средства за други българските национални организации. Автономната област Войводина за периода 2007-2011 година е одобрила за банатските българи около 3.068.726 динара по години.⁴⁷

	2007	2008	2009	2010	2011
Българи	310000	343726	240000	135000	2040000

НАЦИОНАЛЕН СЪВЕТ НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО

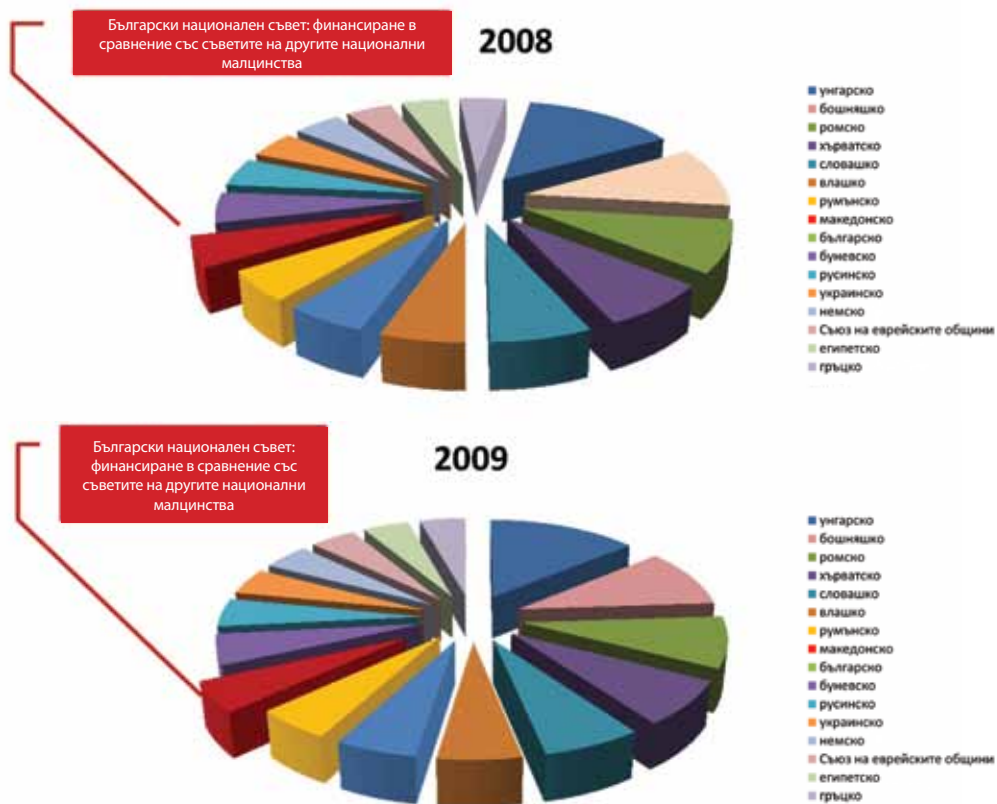
Националният съвет на българското национално малцинство, със седалище Димитровград, съществува от 2009 година. Председател е Зоран Петров, бивш депутат от ДП в Скупщината на Република Сърбия и настоящ подпредседател на Общинския съвет в Димитровград. На първата сесия на Съвета на Република Сърбия по националните малцинства на 30 октомври 2009 г., на този национален съвет са потвърдени предложените символи (герб и знаме) и национални празници.⁴⁸

Важно е да се напомни, че от финансова гледна точка, позицията на Българския национален съвет е подобна на позициите на другите национални съвети на национални малцинства. Това е потвърждение, че на практика се провежда разпределяне на средствата спрямо съществуващия механизъм на разпределение, утвърден в Наредбата за определяне на процедурите за разпределение на средствата от бюджета на Република Сърбия за финансиране работата на националните съвети на националните малцинства („Държавен вестник на РС“ No.95/2010 и 33/2013).

⁴⁶ Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, Съвет на Европа, 2013, стр. 311.

⁴⁷ Трети периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа, в съответствие с член 25 от Рамковата конвенция, ACFR/SR/III(2013)001 сръбска версия, публикуван на 14 март 2013 г., стр. 135.

⁴⁸ Втори периодичен доклад, представен на Генералния секретар на Съвета на Европа в съответствие с член 25 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, MIN-LANG/PR (2010) 7, Съвет на Европа, Белград, 2013 година стр. 71.

Ролята на Националния съвет на българското национално малцинство в борбата за правата на българите в Сърбия е спорна и сред самите българи, макар че сътрудничеството на Съвета с централните институции е добро.

Националният съвет на българското национално малцинство е участвал в работата на системата от национални съвети в Сърбия, изразявал е становище относно кандидатите за позиции в образователните институции⁴⁹, давал е предложение за общите положения в предучилищната програма и учебните планове на основното и средно образование и обучение за съдържанията, изразяващи спецификата на националното малцинство. Също така е изразил мнение по процедурите на приемане на закони за мрежата от предучилищни заведения и основни училища в отделните местни администрации, където българския език се използва като официален, както и становище относно процедурата на даване на съгласие за отваряне на паралелки с български език с по-малко от 15 ученика. Най-накрая, Съветът е дал предложения за разпределяне на средствата от бюджета на Републиката, Автономната област Войводина и местното

⁴⁹ Две години национални съвети на националните малцинства, Изследване на омбудсмана на АО Войводина, http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/attachments/article/741/Dve%20godine%20nac.saveta%2011%20deo_2012_.pdf, (16 май 2013 г.)

самоуправление, които се отпускат с обществен конкурс за прояви, институции и сдружения на националното малцинство в сферата на културата.⁵⁰

Този национален съвет е взел решението за утвърждаване на традиционните наименования на отделните местни самоуправления, населени места и други географски названия, както и институции, за които е потвърдено да са от специално значение за националното малцинство на езика на националното малцинство в отделните местни самоуправления или населени места. Предложил е и на съответните органи да обърнат сериозно внимание на наименованията на отделните местни самоуправления, населени места и други географски названия на езика на националното малцинство.⁵¹

Националният съвет е представил пред Общинския съвет на Димитровград искане за възстановяване на старите названия, които са използвани по-рано на територията на общината, но този въпрос все още не е решен.

От 2007 г. до днес омбудсманът на Република Сърбия никога не е направил специален доклад, отнасящ се до въпросите, свързани с българското национално малцинство, нито пък е изтъкнал който и да е проблем в редовните си годишни отчети във връзка с българите. Става дума за институцията в Сърбия, която има „А“ категория на Върховен комисар по човешките права на Обединените нации и която приема жалби от представителите на националните малцинства. Омбудсманът често публично се е изказвал в защита на правото образование и употреба на езика на националните малцинства, конкретно за бошняците.⁵²

БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИЧЕСКА СЦЕНА И ВЪПРОСЪТ ЗА БЪЛГАРСКОТО МАЛЦИНСТВО В СЪРБИЯ

ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ

А. ПОЛИТИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

От падането на „желязната завеса“ Сърбия и България имат противоположни пътища на развитие. Докато Сърбия през последното десетилетие на ХХ век е потопена във водовъртежа на войните, без никога да е имала напълно ясно дефинираната цел за създаване на национална държава в етническите ѝ граници, България след първоначално колебание, несигурно по пътя на европейската и евроатлантическата интеграция. Така доминиращия в Сърбия по това време национален въпрос, в България не става по-важен от социалните теми и въпроса за модернизацията и догонването на Запада. Националният въпрос, когато изплува на повърхността, основно е концентриран върху Македония и липсата на ясно артикулиран подход към тази нация и държава. Като се има предвид, че България е следвала решенията на международната общност, тя официално се присъединява към санкциите на ООН

50 Две години национални съвети на националните малцинства, Изследване на омбудсмана на АО Войводина, параграфи 18, 24, 42, 54, http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/attachments/article/741/Dve%20godine%20nac.saveta%20I%20deo_2012_.pdf, (април 2013 г.)

51 Две години национални съвети на националните малцинства, Изследване на омбудсмана на АО Войводина, параграф 53, http://www.ombudsmanapv.org/ombjo/attachments/article/741/Dve%20godine%20nac.saveta%20I%20deo_2012_.pdf, (април 2013 г.)

52 Защитник на гражданите, Годишен доклад за 2012 година, <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/godisnji-izvestaji>, (25 юни 2013 г.)

спрямо СР Югославия. Все пак, сръбско-българската граница е от най-пропускливите, като основната част от нелегалната търговия се осъществява тъкмо през нея, или през сръбско-македонската граница. С формирането на правителството на Иван Костов през 1997 г., България приема ясен прозападен курс и обявява стремежа си към НАТО и ЕС, на които става член съответно през 2004 и 2007 година.

Предпоставките за по-голямо сближаване се появяват с промяната на властта в Сърбия. Сърбия и България подписват поредица от двустранни документи за сътрудничество между двете страни в сферите на политиката, икономиката и сигурността. Освен това, за Сърбия се отварят вратите за достъп и до редица регионални инициативи, подети директно или индиректно от ЕС, в които участва България, като Централноевропейската инициатива – ЦЕИ (1989 г.), Инициативата за сътрудничество в Югоизточна Европа - SECI (1996 г.), Процеса на Дунавско сътрудничество – CPD (2002 г.), Сдружението на шефовете на полициите в Югоизточна Европа – SEPCA (2002 г.), Съвета за регионално сътрудничество - RCC (2008 г.), Центъра за прилагане на закона в Югоизточна Европа – SELEC (2009 г.)⁵³, Дунавската стратегия (2011 г.).

С влизането си в ЕС България е принудена да въведе по-строг визов режим за Сърбия, който ощетява населението в пограничните региони, следователно и мнозинството от представителите на българското национално малцинство в Сърбия. Режимът е премахнат след влизането на Сърбия в „белия шенгенски списък“.

От 2007 г. започва трансграничното сътрудничество между България и Сърбия в рамките на двата компонента на Инструмента за предприсъединителна помощ (ИПП) за финансовия период 2007-2013 г. В сътрудничеството участват шест сръбски и шест български окръга (вкл. Софийски окръг), а общата стойност на програмата възлиза на около 11.5 млн. евро.

Подемът в отношенията е разклатен от признаването от България на Косово през 2008 г., като отношенията постепенно започват да се подобряват през следващите години. Следват и взаимните посещения на бившите премиери и президенти на двете държави през 2009-2012 г. При тези посещения въпросът за малцинствата в Сърбия не се поставя като проблематичен, поне не до по-сериозните изгледи за Сърбия за получаване на статут на страна-кандидат за ЕС (неотдавнашните изяви на вицепрезидента на България Маргарита Попова и премиера в служебното правителство, за които по-късно ще стане дума). Важно е също така да се изтъкне, че тъй като голямо сръбско малцинство в България няма, от сръбска страна съществува съпротива към подписването на подобно двустранно споразумение за защита на малцинствата.

Сътрудничеството се подобрява и на градско равнище. Сръбският град Панчево е установил сътрудничество с черноморския град Бургас в сферата на културата, младежта, образованието, науката, спорта, икономиката, финансите, изготвянето на европейски проекти, както и в други области.⁵⁴ Панчево и населеното място Иваново също са установили сътрудничество с община Бяла Слатина и село Бърдарски геран от

53 Създаден като трансформация на Регионалния център за борба с трансграничната престъпност SECI, основан през 1999 година.

54 Официален вестник на град Панчево, No. 27/2009

България в областта на изкуството, културата, медиите, науката, образованието, спорта, екологията, частния бизнес, селското стопанство, индустриалното производство, строителството, транспорта, комуникациите, изготвянето и реализацията на съвременни проекти.⁵⁵ Най-накрая, град Нови Пазар в Сърбия и община Нови Пазар в България са установили сътрудничество на културно, туристическо, икономическо, обществено равнище, където за това съществуват възможности и взаимен интерес.⁵⁶

Б. ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

Сърбия и България подписват няколко двустранни споразумения, най-важните от които са Споразумението за взаимно насърчаване и защита на инвестициите, Споразумението за сътрудничество в областта на туризма и особено Споразумението за икономическо сътрудничество (подписано през 2007 г., а влязло в действие от 2010 г.). С последното двете страни се задължават да насърчават икономическите отношения и сътрудничество, особено в областта на индустрията, селското стопанство, горското стопанство, енергетиката, изследването и развитието, строителната индустрия, подобряването на инвестиционното сътрудничество на малките и средни предприятия.⁵⁷ С цел общото подобряване на взаимното сътрудничество е създадена и Обща сръбско-българска междуправителствена комисия за икономическо сътрудничество, която провежда редовни срещи най-малко един път годишно. Енергетиката, туризмът и изграждането на инфраструктурата са трите най-важни области на сътрудничество, а конкретни проекти са изграждането на газопровода „Южен поток“, на регионалния газопровод „Ниш-Дупница“ и завършването на коридор номер 10 към България и от българската граница до София.

Търговията между България и Сърбия

До икономическата криза през 2008 г., търговските отношения между Сърбия и България бележат постоянен ръст, особено от 2003 г., когато е подписан двустранния Договор за свободна търговия между България и Сърбия и Черна гора. България и Румъния са двете страни, които със своето временно участие в новоподписаното споразумение ЦЕФТА през 2006 г. способстват прехода от предишния договор за свободна търговия, обединил главно държавите от Централна и Източна Европа, към новия, съставен от страните от Западните Балкани заедно с Молдова. Според данните на Търговската камара на Сърбия, през 2012 г. по износ България се нарежда на единадесето място за Сърбия, а по внос – на осмо място.⁵⁸

55 Официален вестник на град Панчево, No. 12/2010

56 Официален вестник на град Нови Пазар, No. 2/2010

57 Закон о potvrđivanju sporazuma o ekonomskoj saradnji između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Bugarske, http://www.podaci.net/_zakon/propis/Zakon_o_potvrđivanju/Z-ksesiv03v0942.html, (5 май 2013 г.)

58 Privredna saradnja: Srbija i Bugarska“, Privredna komora Srbije [http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=37&p=1&pp=0&,\(20 май 2013 г.\)](http://www.pks.rs/MSaradnja.aspx?id=37&p=1&pp=0&,(20 май 2013 г.))

	Сръбски данни		Български данни	
	Izvoz u Bugarsku	Uvoz iz Bugarske	Izvoz u Srbiju	Uvoz iz Srbije
2004	60915300	223548600	344123250	52619400
2005	92998100	208847200	351110340	86918580
2006	154278200	434311400	580084200	209975400
2007	218024800	596715900	814428170	238464680
2008	251306100	930380500	974886880	268063840
2009	198653800	394645800	517840620	200555520
2010	241117500	579633200	729336280	267617720
2011	325326300	480109600	665844120	353309400
Общо	1542620100	3848192200	4977653860	1677524540

Българските инвестиции в Сърбия и сръбските – в България

Според данните на Сръбската търговска камара и Посолството на Република Сърбия в София, годините на най-големите български инвестиции в Сърбия са 2006 г. - 62,5 млн. евро и 2007 г. - 29 млн. евро, докато през 2008 г. значително спада нивото на българските инвестиции в приватизацията с вложения на стойност само от 377 хил. евро.⁵⁹ Общият износ на инвестициите от България до 2008 година възлиза на около 110 млн. евро. Инвестициите са главно в приватизацията на бившите обществени предприятия в Сърбия, които в този период са общо 28. Между другото, повече от половината приватизации са прекратени заради неизпълнение на приватизационния договор. Най-драстични са примерите с фирмите „Траял“ от Крушевац и „Невена“ от Лесковац.

От по-скорошните инвестиции е препродажбата на Сръбската фабрика за стъкло от Парачин на български инвеститори, този път на консорциума „Glass industry“, в рамките на който е и бившият собственик на тази фабрика, компанията „Рубин“ от Плевен.

Проблемът при по-нататъшните вложения на българските инвеститори е и големият брой прекратени български приватизации през 2009 и 2010 г. Това развитие на събитията се дължи на неизпълнението на договорните задължения от страна на купувача.

Що се отнася до сръбските инвестиции в България, разбира се, най-значимо е притежанието на 85% от акциите на търговската верига „Пикадили“ от страна на сръбската компания „Делта“.

Интересно е да се спомене, че на практика нито една инвестиция от България не е насочена към двете общини, където етническите българи съставляват мнозинството от населението. Чак след серия от инциденти, случили се от 2010 г., за които ще стане дума по-долу в текста, през месец декември 2012 година министърът на външните работи на България Николай Младенов обявява, че ще бъде организиран Бизнес форум за български фирми. Чрез този бизнес форум би трябвало да се подпомогне инвестирането в двете общини в Южна Сърбия с преобладаващо българско население.⁶⁰

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ “Включваме” малцинството ни в Сърбия в двустранния диалог за подкрепа, News.bg, http://news.ibox.bg/news/id_1495893541, (25 април 2013 г.)

Ц. БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИЧЕСКА СЦЕНА: КЛЮЧОВИ АКТЬОРИ ЗА „БЪЛГАРСКИЯ ВЪПРОС В СЪРБИЯ“

Както вече бе споменато, „българският въпрос“ в Сърбия не е доминираща българската политическа сцена и някои от водещите политици започват да му обръщат внимание сравнително отскоро. По думите на събеседника от София на изследователя на ISAC Fond, въпросът за българското малцинство от Сърбия остава в сянката на много по-големия външнополитически проблем със съседите – македонския въпрос. От друга страна, както някои от анкетираните твърдят, именно сложността на македонския въпрос е довела до това да се правят подобни рефлексии спрямо Сърбия. Българското малцинство в други страни е много по-силно застъпено и затова изглежда логично медиите да се занимават с тях. От друга страна, сред българските политически кръгове очевидно съществуват определени интереси, тъй като има индикации, че българското правителство начело с тогавашния премиер Иван Костов, е започнало от 1997 година да финансира отделни неправителствени организации в Димитровград и Босилеград.

В преобладаващата част от медиите въпросът за българското малцинство в Сърбия се появява в рамките на общонационалния външнополитически контекст, вдъхновен преди всичко от „македонския въпрос“ във вътрешнополитическия български дискурс, както и от факта, че Сърбия и Македония не са част от ЕС. Главните защитници на „българския въпрос в Сърбия“ вече години са националистически ориентирани ВМРО и „Атака“, както и телевизиите „Скат“ и „Алфа“. Тези партии и телевизии насърчават националистическите теми с цел поддържане и подобряване на собствения си рейтинг сред българските граждани. Именно от телевизия „Скат“ идват основните обвинения срещу отношението към българите в Сърбия, т.е. в „Западните покрайнини“.

Партиите ВМРО и „Атака“ третират въпроса за „Западните покрайнини“ като един от основополагащите елементи на идентичността си, използвайки въпроса като един от основните източници за политически капитал. Затова и не е учудваща готовността им да се ангажират с отбелязването в Босилеград на годишнината от подписването на Ньойския договор или смъртта на българския национален герой Васил Левски.

Няколко независими, но релевантни източници в София представиха на изследователите тезата, че целта на участието на екстремистките политически партии в подобни срещи, без значение от патриотическите виждания, е само привличане на внимание и трупане на политически дивиденди пред електората им.⁶¹

Все пак, участието на тези български партии в честванията се превърна в междудържавен въпрос през 2010 година по повод на третото поред отбелязване на Ньойския договор. Тогава за пръв път бе възпрепятствано преминаването на границата от граждани от България, предвождани от лидера на „Атака“ Волен Сидеров. Сидеров е предупредил медиите и правителството в София, а по-късно организира и обществен протест против подкрепата за членство на Сърбия в ЕС. Тогавашният сръбски посланик в София Александър Църквеняков е извикан в Министерството на външните работи на България да даде обяснение за постъпките на полицията. Само три месеца по-късно

61 Повече за партия „Атака“ и феномена на екстремния национализъм в България вж. Игор Новакович, *The Rise of Political Extremism in Bulgaria* – Political Party „Ataka“, University of Bologna, 2008. године

подобен инцидент се повтори по повод отбелязването в Босилеград на годишнината от обесването на Васил Левски, когато на активистите на „Атака“ и феновете на футболния клуб „Левски“ отново им беше забранено влизането в Сърбия. Сидеров се възползва и от този инцидент и заплаши българските власти, че трябва да реагират, ако не желаят „Атака“ да блокира границата. Тези инциденти по-късно са използвани да се организират протести в България по повод посещението на сръбския премиер Мирко Цветкович в България и още веднъж да се иска поставяне на условия на Сърбия по пътя към ЕС във връзка с положението на българското малцинство.

Очевидно е, че сръбските власти не са предприели гъвкав подход и със сила са забранили преминаването на границата. Така те директно нарушават Рамковата конвенция за защита на националните малцинства и нейния член 17⁶², създавайки претекст и благоприятни условия за подобни български партии. Аргументите на сръбските дипломатически източници в подкрепа на забраната са, че това е стъпка за избягване на арестуване на територията на Сърбия, което не е невъзможно като се имат предвид случаите от предишни години, когато Ньойският договор откровено е поставен под въпрос, а сръбското знаме - запалено. Това е разумно обяснение, имайки предвид, че очевидно целта на „Атака“ е медиен шум – водещи заглавия или с арест в Сърбия, или отразяващи забраната за влизане в страната, като втори сценарий, по-добър за Сърбия.

Във всеки случай, забраната за влизане на територията на Сърбия е моментът, когато въпросът за правата на българите влиза в централния дискурс на политическата и обществената сцена на Република България. В този момент „Атака“ успява да представи във всички водещи национални медии въпроса като ключов. Оттогава, та до днес, някои политици от основните политически партии въвеждат „българския въпрос в Сърбия“ като съществен за сръбско-българските отношения.

Истинска буря в чуждите и сръбските медии предизвика и изявата на вицепрезидента Маргарита Попова в Босилеград по време на Детския великденски фестивал през месец април 2012 г. Тогава тя говори за членството на Сърбия в ЕС, но не и преди решаването на отворения въпрос, свързан с българското малцинство, подсказваща евентуалното използване на вето. Въпреки че някои от събеседниците на изследователя твърдят, че вицепрезидента на Република България по-късно е отрекла това твърдение, опровержение на въпросното изказване не стана достояние нито на авторите, нито на обществеността.

Малко преди това подобно послание дойде и от представител на друга голяма партия. Депутатът в Европейския парламент от Българската социалистическа партия Евгени Кирилов се застъпи за подобряване ситуацията на всички малцинства в Сърбия и специално в Югоизточна Сърбия и „Западните покрайнини“, където живеят етнически българи.⁶³ Като продължение, екстремистките партии оказаха натиск на външния министър Николай Младенов открито да обвърже напредъка на Сърбия към ЕС с

62 Страните се задължават да не нарушават правото на представителите на националните малцинства да установяват и поддържат свободни и миролюбиви отношения през граница с лицата, които законно живеят в други държави, особено с онези, с които имат общ етнически, културен, езиков или верски идентитет или общо културно наследство.

63 „Евгени Кирилов апелира към Сърбия да подобри ситуацията на всички етнически малцинства в страната“, http://www.parliamentmagazine.eu/news_review.php?n=362, (25 май 2013 г.)

условието за подобряване положението на българското малцинство в Босилеград и Димитровград. Министърът от друга страна неколкократно изяви, особено пред европейските партньори, че членството на Сърбия в ЕС е приоритет за България. През месец декември 2012 година по време на срещата със сръбския си колега Иван Мркич, Младенов заяви, че „България не поставя условия на Сърбия по нейния европейски път, но тя, както и останалите държави, желаещи за влязат в ЕС, трябва да изпълни условията, които са специфични за всяка една от тях.“⁶⁴ Тогава е договорено и започването на преговорите за двустранно Споразумение за добросъседство и че чрез взаимен диалог ще се търси „подобряване на положението на българското малцинство в Сърбия,“ което ще се разглежда в рамките на закона.⁶⁵

Между другото, още през първата половина на следващата година, правителството на Бойко Борисов падна след вълна от протести. Назначен бе служебен кабинет до следващите парламентарни избори, ръководен от дипломата Марин Райков. През средата на месец май 2013 година по време на срещата с представителите на българското национално малцинство в Сърбия⁶⁶ Райков заяви, че „статутът и правата на българското национално малцинство е ключова тема в българо-сръбските отношения.“⁶⁷

В резултат, представителите на българското национално малцинство в средата на юли 2013 г. излязоха със споменатата вече Платформа, която посланикът на България в Сърбия оцени като „позитивен и добронамерен европейски документ, който ще бъде представен и прегледан на най-високо равнище в София, Белград и Брюксел.“⁶⁸

След формирането на новото правителство, водено от Българската социалистическа партия, първото официално лице, посетило Сърбия, бе председателят на Народното събрание на България Михаил Миков. Той не се задълбочи върху подписаната неотдавна Платформа за защита на българското национално малцинство, но потвърди намерението в най-скоро време да се подпише споразумение за добросъседски отношения, да се установи по-тясно сътрудничество на двата парламента и се застъпи за прагматизма и конкретността във взаимоотношенията между двете страни.

По време на официалната визита на сръбския президент Томислав Николич в България на 18-19 септември 2013 г. се създаде впечатлението, че все пак акцентът е поставен върху европейската интеграция на Сърбия и развитието на икономическото и енергийното сътрудничество между двете страни, наравно с дължимото внимание към малцинствения въпрос. По време на посещението си, президентът Николич пое ангажимента и за разрешаването на проблема с учебниците на български език.⁶⁹

64 „България не поставя условия на Сърбия“, Dariknews, http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=1012962, (3 юни 2013 г.)

65 „България и Сърбия започват преговори по договор за добросъседство“, http://www.dnevnik.bg/evropa/razshiriavane/2012/12/18/1972010_bulgariia_i_surbiiia_zapochvat_pregovori_po_dogovor_zafref=rss, (5 юни 2013 г.)

66 В рамките на делегацията сред останалите са и кметът на община Димитровград Небойша Иванов, представителя на КИЦ „Босилеград“, председателя на Съвета на българското национално малцинство в Сърбия Зоран Петров и Драголюб Нотев, председател на Партията на българите в Сърбия

67 „България и Сърбия започват преговори по договор за добросъседство“, http://www.dnevnik.bg/evropa/razshiriavane/2012/12/18/1972010_bulgariia_i_surbiiia_zapochvat_pregovori_po_dogovor_zafref=rss, (5 юни 2013 г.)

68 «Български организации подписаха Платформа за защита на правата на българското малцинство в Сърбия», Агенция “Фокус” <http://www.focus-news.net/?id=n1806717>, (17 юли 2013 г.)

69 „Николич в България: да убързаме икономическото сътрудничество между двете страни“, Танюж, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:454740-Nikolic-u-Bugarskoj-Ubrzati-ekonomsku-saradnju-dve-zemlje>, (5 септември 2013 г.)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дискриминация на българите в Сърбия няма. Етническите българи участват във властта на почти всички нива и влиянието им най-малкото е съизмеримо с тяхната численост. Българите избират своите представители най-често от големите партии, в които местните етнически българи имат важна роля, а партиите на българското малцинство все по-често влизат в коалиция с основните партии, за да си подсилят по-добри позиции и подялба на властта по места. Медии на български език съществуват - както печатни, така и електронни. Важно е да се запази местният им характер и финансиране, за да продължи досегашното им значение за съхраняването на българското национално малцинство.

Въпреки че вече не съществува етническото напрежение и натиска от времето, когато „желязната завеса“ преминаваше през района, населен с българи, остатъци от известен страх все още се забелязват. Заради това е необходимо да се разширява осведомеността за правата на малцинствата сред представителите на това малцинство. Това е особено важно в светлината на факта, че броят на българите в Сърбия е намалял три пъти от 1948 година и че съществува тенденция на постоянен спад.

Българите в Сърбия са мост към България, а като се отчита и целия положителен исторически опит и възможностите за сътрудничество, те са и генератор на премахване на съществуващите отрицателни стереотипи както в България, така и в Сърбия. Затова е необходимо пълно зачитане на правата на българите в Сърбия, подкрепа за българското малцинство в Сърбия, а България да не поставя под въпрос териториалния интегритет на Сърбия, особено в светлината на незаздравелите рани, причинени от независимостта на Косово.

Все пак, упражняването на ясно гарантираните права, особено на тези, които са свързани с отделянето на парични средства на централно и местно ниво, е свързано с всеобщата икономическа криза, която източва ресурсите за малцинствата в Сърбия, следователно и за българите. През месец юли 2013 г. с приемането на Платформата, българите в Сърбия ясно артикулираха своите искания по отношение на правата, които търсят, и сега е необходимо органите на Република Сърбия да предприемат стъпки към по-лесната реализация на тези права, и особено на правото на образование (обучение на български и учебници), на култура, на употреба на езика и наименоване на топонимите по автоматизъм, промяна на името от „Димитровград“ в „Цариброд“ и финансиране на медиите на малцинствата.

Особено важно е, че никой от официалните органи в Сърбия не поддържа Сръбската православна църква в опита ѝ да създаде „шопска идентичност“ (националност и език), тъй като това е не само невъзможно, но и директно противоположно на политиката, водена от Сърбия в Черна гора и Република Сръбска, а и подобна политика допълнително би отчуждила едно от най-добре интегрираните национални малцинства в Сърбия.

Освен това, много важен е фактът, че случайните изявления на високопоставени български политици от София относно връзката на зачитането на правата на българите в Сърбия и пътя на Сърбия към ЕС (все още) не са издигнати на официално

ниво на държавна политика. Това е добре, защото позволява процеса на участие при подобряването правата на малцинствата, където централните и регионалните органи на Сърбия работят по свое вътрешноправно задължение, но и спрямо задълженията към Рамковата конвенция. Издигането на правата на малцинствата на европейско равнище с твърдението, че Сърбия не изпълнява първия копенхагенски критерий, може би ще доведе до по-бързи резултати. Тези резултати обаче биха били много по-малко устойчиви и не биха били напълно базирани върху истинския консенсус, че тези права трябва да бъдат гарантирани и да останат гарантирани, дори и след като Сърбия влезе в ЕС.

Следователно, основният консенсус, който държавните органи на Сърбия, представителите на българското национално малцинство, а и Република България трябва да постигнат, е по въпроса за по-нататъшното подобряване на зачитането на малцинствените права на българите. Безспорно, това е правно задължение, нормирано отчасти от сръбското законодателство, отчасти от международното право, което Сърбия трябва да спазва. По принцип, целите на зачитането на правата на малцинствата би трябвало да са:

1. Запазване числеността на българите в Сърбия;
2. Създаване на добросъседска атмосфера;
3. Създаване на условия за икономически просперитет в Южна Сърбия и Западна България.

Тези цели в никакъв случай не би трябвало да се превърнат в политически дивиденди за вътрешнополитическо напрежение нито в Сърбия, нито в България. Следователно, името на Димитровград би трябвало да се промени в „Цариброд“ в съответствие с желанията на местното население, тъй като не съществуват негативни конотации, свързани със старото име на града.

Подобрението на зачитането на малцинствените права на етническите българи в Сърбия по този начин би преминало напълно в правната сфера с ясна за всички участници легитимна цел. От друга страна, политиката на подкрепа на Сърбия по пътя ѝ към ЕС от страна на България, би била допълнителен катализатор за интеграцията на Сърбия и следователно за подобряване на положението на всичките ѝ граждани, включително на тези, които спадат към българското национално малцинство.

